

Spojená katolícka škola, Farská 19, Nitra
Gymnázium sv. Cyrila a Metoda

LEA ŽÁKOVÁ, KAROL ŽÁK, HELENA BARÁTOVÁ

Vzťah muža a ženy

Interný študijný materiál pre predmet
KREŠŤANSKÁ ETIKA

NITRA 2018

Vzťah muža a ženy - nekonečná téma umelcov a vedcov všetkých čias, ale i téma, o ktorej sa napísalo a povedalo popri všetkom krásnom a romantickom i veľa nepravdy. Je to však i bežná realita každodenného života, veď Boh nás stvoril ako mužov a ženy a vložil do nás túžbu po opačnom pohlaví. Nesprávne chápanie lásky muža a ženy je i dnes pre mnohých osudovým problémom. A doplácajú na to najmä mladí ľudia...

To je hlavný dôvod, prečo chceme na hodinách kresťanskej etiky venovať veľkú pozornosť i tejto téme. Možno sa spýtate: "A kde mám záruku, že práve toto je správny názor?" Učenie katolíckej Cirkvi je tlmočením stvoriteľského Božieho plánu s človekom. A kto môže byť kompetentnejší a pravdivejší než sám Tvorca? On stvoril človeka, jeho sexualitu, on jasne stanovil, čo je pravá a skutočná láska.

Je treba tiež hneď na úvod podotknúť, že s týmito názormi narazíte u mnohých ľudí na odpor, nebudú v súlade s "modernými učebnicami o sexualite" ani s rôznymi "odborníkmi z masmédií". Napriek tomu stojí zato veriť Tvorcovi a dodržiavať jeho pravidlá, hoci to vždy nie je ľahké. Verme tomu, že Boh nás nechce o nič ukrátiť. Práve naopak, chce, aby sme žili naplno a boli dokonale šťastní.

V tomto duchu prijmite i nasledujúce stránky, ktoré vám chcú podať pomocnú ruku pri hľadaní pravdy o človeku. Chceme s vami hovoriť otvorene, pravdivo, ale i s plnou vážnosťou a zodpovednosťou.

*Pre život nie je dôležité naučiť sa z povinnosti predkladané texty, ale **úprimne hľadať, snažiť sa pochopiť a prijať všetko za svoje**. Je to veľmi zložitá cesta, preto nezabudnime spolu prosiť Všemohúceho, aby sa nám to podarilo zvládnuť.*

1. Úvod do problematiky	3
2. Princíp kresťanského personalizmu	4
3. Dôstojnosť ženy	7
4. Kresťanské chápanie sexuality	10
5. Chorobné orientácie sexuálneho pudu	13
6. Následky nezriadeného sexu	15
7. Osoba a láska	20
8. Integrácia lásky	24
9. Životné povolanie človeka	26
10. Výber manželského partnera	29
11. Osoba a čistota	32
12. Stud	35
13. Nežnosť a jej prejavy	39
14. Použitá a odporúčaná literatúra	41

1. ÚVOD DO PROBLEMATIKY

" Keď vyrážame do života, nepotrebujeme veľa zavazadiel,

stačí m i l o v a ť .

(Michel Quoist)

Vieme, že existuje veľa podôb lásky:

- * láska rodičov k deťom a detí k rodičom,
- * láska k blíznym, ktorí potrebujú našu pomoc,
- * láska priateľov,
- * láska ku zvieratám, k hudbe, k vede,
- * láska ku krajine, prírode,
- * láska k životu.

A predsa, keď hovoríme " o láske ", myslíme skoro vždy na lásku medzi mužom a ženou. A práve o tejto podobe lásky chceme spolu hovoriť aj my. Treba však hneď povedať, že slovo láska tu nemá pre každého rovnaký obsah:

- a) v dnešnej dobe sa najčastejšie chápe ako **sex** (vplyv filmov, televízie, kníh a časopisov)
- b) inokedy ako **citový vzťah** medzi ľuďmi založený na sympatii
- c) iba zriedka ako niečo duchovné, **darovanie sa inému a zrieknutie sa seba samého**

Na úvod niekoľko otázok:

- Nie je ešte priskoro na tieto témy?

Prieskumy ukazujú, že pomerne vysoké percento mladých má prvé sexuálne skúsenosti už pred 17. rokom, výnimočne dokonca už v 12 rokoch života. Je teda potrebné hovoriť o týchto životne dôležitých veciach včas.

- Je mládež pravdivo informovaná o týchto veciach?

Žiaľ, v prevažnej väčšine nie. Erotika a pornografia v kinách a na stránkach tzv. mládežníckych časopisov hrubo skresľujú skutočnú pravdu o láske a ľudskej sexualite a vytvárajú v mladých nepravdivý obraz.

- Potrebuje každý tieto informácie?

Prieskumy medzi mládežou hovoria, že na Slovensku iba 1% dievčat a asi 6% chlapcov neuvažuje s manželstvom. Základné informáciu však potrebuje každý, kto žije v ľudskej spoločnosti (slobodný, kňaz, zasvätené osoby...). Napriek rozsiahlej kampani proti rodine iba 7% ľudí považuje u nás manželstvo za nemoderné, za prežitok minulosti!

- Je pre katolícku Cirkev otázka tela a sexu tabu?

Sám pápež Ján Pavol II. venuje veľa pozornosti teológii ľudskeho tela a kresťanským princípom sexuality. V posledných rokoch vyšlo viacero dôležitých encyklik a iných dokumentov s touto tematikou - postupne sa s nimi oboznámime. Snáď i preto hovoríme na cirkevnej škole o týchto veciach veľmi podrobne a otvorene - ale vždy pravdivo, slušne a na úrovni.

- Je výchova súčasných mladých ľudí k manželstvu a rodičovstvu

dostatočná?

Vo väčšine prípadov nielen nedostatočná ale žiadna. Redukuje sa iba na sexuálnu oblasť, kde súčasné projekty vnucované do škôl viac deformujú než formujú. Žiaľ i v katolíckej Cirkvi sú v tejto oblasti ešte veľké rezervy. Dôsledkom je skutočnosť, že väčšina mladých vstupuje do manželstva po všetkých stránkach absolútne nepripravená.

Preto chceme teraz **spolu s vami** uvažovať nad skutočnou hodnotou človeka a jeho sexuality, nad tajomstvom a zázrakom nového života, nad radosťami ale i úskaliaми manželského života. Chceme **hľadať skutočnú pravdu**, ktorej zárukou je sám Tvorca - **Boh - Láska**.

2. PRINCÍP KREŠŤANSKÉHO PERSONALIZMU

"Ľudstvo je posadnuté záplavou nového barbarstva, ktoré sa prejavuje v zániku mravnej tradície a predovšetkým hrozivou stratou úcty k ľudskej dôstojnosti a k hodnotám ľudského života."

(kardinál František Macharski)

"Duch zla, ktorý opantol svet, nás ženie z cesty ku kultúre ducha do barbarstva."

(Albert Schweitzer)

Na pochopenie správneho vzťahu muža a ženy ako pohlavných bytostí je treba najprv pochopiť **podstatu a dôstojnosť ľudskej osoby** (personalistický princíp). Pomôžme si trochu pojмами, ktoré sú známe zo slovenského jazyka - **podmet a predmet** - a rozoberme jednoduchú vetu:

Podmet - je bytie, ktoré nejakým spôsobom jestvuje a je **činné** (otec niečo robí - stavia)

Predmet - je bytie, ktoré je **pasívne a závislé od podmetu** (dom sám nič nerobí, je iba stavaný)

V bežnom živote spravidla stotožňujeme podmet s človekom a predmet s vecou. Z hľadiska filozofie a etiky **podľa charakteru predmetu** môžu nastať dva prípady vzájomného vzťahu podmetu a predmetu:

a) Vzťah ČLOVEK – VEC

Podmetom je **človek - rozumové bytie so slobodnou vôľou**, ktorému Boh zveril celú prírodu, aby mu slúžila (antropocentrizmus v prírode).

Predmetom je **vec** bez rozumu a slobodnej vôle - z tohto hľadiska sem patria i rastliny a zvieratá.

Príklady tohto vzťahu:

**ČLOVEK RIADI AUTO.
ČLOVEK JAZDÍ NA KONI.**

Keďže auto ani kôň nemajú rozum ani slobodnú vôľu, pri dodržiavaní zásad vzťahu človeka k prírode nevzniká z etického hľadiska žiadny problém (kôň ani auto nemôžu mať iný názor ani vedome odmietnuť poslušnosť).

b) Vzťah ČLOVEK - ČLOVEK

Za určitých okolností môže byť človek nielen podmetom ale i predmetom činnosti iného - ide tu teda už o vzťah dvoch ľudí, napríklad:

**RODIČ VYCHOVÁVA DIEŤA.
LEKÁR LIEČI CHLAPCA.
UČITEĽ UČÍ ŽIAKA.
VELITEĽ PRIKAZUJE VOJAKOVI.**

V týchto prípadoch dieťa, chlapec, žiak či vojak sú **rovnako ľudskými jedincami s rozumom a slobodnou vôľou** ako rodič, lekár, učiteľ či veliteľ, hoci ich postavenie a kompetencie sú odlišné. Z toho vyplývajú problémy vzájomných vzťahov ľudí, ktoré sú náplňou etiky.

Aby sme pochopili dôležité pravidlá vzťahov medzi ľuďmi, definujeme si **základné vlastnosti človeka ako osoby** (po latinsky persona - odtiaľ pojem *personalizmus*):

* je schopná **rozumového poznania** (skúma konečnú príčinu všetkého)

- * má **slobodnú vôľu** (môže povedať nie človeku, ba i Bohu)
- * prirodzene **túži po pravde a dobre** (hľadá cestu ako byť dobrým a vlastniť plnosť dobra)
- * má **kontakty** nielen so svetom **viditeľným** (fyzický, zmyslový), ale i **so svetom neviditeľným** (vnútorný kontakt s Bohom)

Z týchto vlastností vyplývajú **základné atribúty osoby**:

a) **SVOJPRÁVNOSŤ** - človek má slobodnú vôľu, ktorú mu nik nemôže vziať

b) **NEODOVZDATEĽNOSŤ** - charakterizovaná takto:

- **nikto iný nemôže za mňa chcieť, nemôžem mu odovzdať svoju vôľu** (rozhodovať sa musím s plnou zodpovednosťou sám, iný mi môže iba poradiť!)
- **ja nemusím chcieť, čo si iný praje** (mám právo na svoj názor, vlastné konanie v plnej zodpovednosti pred Bohom i ľuďmi)

c) **DÔSTOJNOSŤ** - každá ľudská bytosť (osoba) má svoju **dôstojnosť, ktorej ju nikto nemá právo zbaviť - dokonca ani ona sama**

Z uvedených vlastností a atribútov osoby vyplývajú tieto zásady pre vzťah ľudí v pozícii podmet a predmet:

- * Podmet musí plne rešpektovať, že i predmet je **osobou so všetkými atribútmi**, a preto ju nesmie **nikdy degradovať iba na nástroj pre dosiahnutie svojich cieľov**.
- * Podmet **nemôže nútiť** inú osobu, aby chcela **to isté dobro**.
Môže však po tom túžiť a viesť ju týmto postupom:
 - osoba musí dané dobro **spoznať** (napr. spoznanie iných náboženstiev)
 - osoba ho musí **priať za svoje** (len jedno náboženstvo prijme za svoje)
 - osoba ho musí urobiť **svojím cieľom** (rozhodnúť sa podľa neho žiť)
- * Správny vzťah medzi podmetom a predmetom (dvoma osobami) vyžaduje **spoločné dobro a spoločný cieľ**.
Napríklad učiteľ a žiak musia mať spoločný cieľ: vzdelanie, výchova, príprava do života.

Vo vzťahu dvoch ľudí je vždy veľké **nebezpečenstvo egoizmu** - nesprávneho používania iného človeka **iba pre svoje ciele** (napr. vykorisťovanie robotníka zamestnávateľom).

Vrcholom zjednotenia ľudí v spoločnom dobre a cielei je **LÁSKA**, ktorá nepripúšťa akékoľvek egoistické používanie iného človeka. Veľmi výstižne charakterizoval skutočnú lásku Antoine de Saint-Exupéry:

"Milovať neznamená hľadiť si vzájomne do očí, ale pozerat' spoločným smerom, na spoločný cieľ."

Do tejto oblasti patrí i vzťah muža a ženy. Je tu však rozdiel. Kým v doteraz spomínaných prípadoch (lekár - chlapec, učiteľ - žiak) je závislosť podmetu a predmetu jasne definovaná,

Muž a žena sú si podmetom a predmetom navzájom

Je to dané **rovnakou dôstojnosťou** a **úplnou rovnoprávnosťou** oboch. Podmienkou správneho vzťahu muža a ženy v manželstve je vzájomná láska ako **zjednotenie sa v spoločnom dobre a cielei**. Zvýrazňovanie aktivity jedného a pasivity druhého partnera (patriarchát, matriarchát) je z kresťanského hľadiska vážnou deformáciou vzájomného vzťahu muža a ženy. Bez skutočnej lásky dochádza k užívaniu ženy mužom alebo naopak ako nástrojov pre vlastné dobro (sex, majetok, kariéra...).

V súčasnom svete sme, žiaľ, často svedkami zaobchádzania s človekom ako s vecou, predmetom užívania, nástrojom pre vlastné uspokojenie a prospech bez rešpektovania práv ľudskej osoby, čím dochádza k vážnym deformáciám, ako sú najmä:

- nerešpektovanie nedotknuteľnosti ľudskeho života od počatia až po prirodzenú smrť - **potraty, eutanázia**
- stále pretrvávajúce **otroctvo**
- **predávanie ľudí** - obchod so ženami, deťmi
- **prostitúcia, pornografia**, dokonca i u detí
- **genetické manipulácie** a pokusy na ľuďoch

3. DÔSTOJNOSŤ ŽENY

*"Ženy boli stvorené k tomu, aby milovali. Ak nemôžu milovať, nemôžu byť šťastné."
(Matka Tereza)*

*"Dôstojnosť ženy sa meria v poriadku lásky.
Morálna sila ženy, jej duchovná moc sa spája s vedomím, že Boh jej nejakým určitým spôsobom zveruje človeka.*

(Mulieris dignitatem)

"Mnoho žien je nespokojných preto, že chcú byť ako muži. Ale jediný spôsob ako odstrániť túto nespokojnosť je dosiahnuť, aby ich muži rešpektovali ako ženy. A toto môžu dosiahnuť iba tak, že budú plne a skutočne ženami - to znamená manželkami a matkami."

(Matka Tereza)

Pri dôstojnosti človeka sa treba zvlášť zastaviť pri dôstojnosti ženy, ktorá bola v histórii ľudstva neustále spochybňovaná. I v súčasnosti sa veľa hovorí a píše o rovnoprávnosti muža a ženy. Aký je tu postoj kresťanstva? Už v úvode Biblie nachádzame dve správy o stvorení človeka:

* Staršia **jahvistická** vytvára známu antropomorfickú predstavu Boha - hrnčiara, ktorý "z hliny zeme vytvoril človeka a vdýchol do jeho nozdier dych života" (Gn 2,7). Neskôr "z rebra, ktoré vybral Adamovi, utvoril Pán Boh ženu..."(Gn 2,22).

* Mladšia správa z **kňazského kódexu** jednoducho konštatuje:

"A stvoril Boh človeka na svoj obraz, na Boží obraz ho stvoril, **muža a ženu ich stvoril.**" (Gn 1,27).

Kým zo staršej správy mnohí odvodzujú podriadenosť ženy mužovi, v novšej biblickej správe sa jednoznačne konštatuje rovnoprávnosť a rovnaká dôstojnosť oboch. Toto bol jasný stvoriteľský plán:

Niet rozdielu v dôstojnosti muža a ženy,
veď obaja sú stvorení na Boží obraz.

Človek však v priebehu dejín veľmi často deformoval Boží plán:

* **Pohanské národy staroveku** degradovali ženu na otrokyňu absolútne závislú od vôle muža, praktizovali mnohoženstvo, zaviedli tzv. posvätnú prostitúciu v chrámoch a rôzne sexuálne zvrátenosti. Toto všetko ich priviedlo k hlbokému mravnému úpadku a zániku.

* **Starovekí Židia** sa líšili od okolitých národov svojou vierou a morálkou. Preto aj ich pohľad na ženu bol iný. Nebola síce úplne rovnoprávna s mužom - existovalo mnohoženstvo, prepustenie manželky - ale na druhej strane smilstvo a cudzoložstvo sa trestalo ukameňovaním.

* **Kresťanstvo** prinieslo so sebou obnovu pôvodného stvoriteľského ideálu - úplne nový pohľad na ženu, jej plnú dôstojnosť a rovnoprávnosť. Ježiš Kristus má v svojom sprievode i ženy, rozpráva sa so Samaritánkou pri studni, nechá si poslúžiť od verejnej hriechnice a zastane sa jej. V záujme dôstojnosti ženy jednoznačne ruší starozákonné mnohoženstvo i prepustenie manželky. Tento postoj jasne formuluje sv. Pavol: "Už niet Žida ani Gréka, otroka ani slobodného, **niet muža a ženy**, lebo vy všetci ste jeden v Kristovi Ježišovi." (Gal 3, 28)

* **Stredovek** znova vážne deformoval tento ideál, žiaľ, do určitej miery i v samotnej praxi Cirkvi. Ženy boli často vylúčené z organizácie spoločenského a duchovného života. Na druhej strane vzniklo množstvo ženských reholí, ktoré vyzdvihli ženu na veľmi vysokú úroveň.

* **Novovek** bol charakteristický stále silnejúcou snahou žien o zrovnoprávnenie s mužmi vyúsťujúcou až do nezdravej emancipácie: žena sa vo všetkom vyrovná mužovi.

Boj za rovnoprávnosť žien je na mieste, no prehnanou **emancipáciou** sa dosiahol pravý opak. Čím viac sa podarilo žene potlačiť svoju ženskosť a podobať sa vo všetkom mužovi (tzv. mužatka), tým viac strácala to, čo jej bolo

najvlastnejšie - že mal muž o ňu záujem. Emancipovanej mužatke už muž nemôže podať kabát, podržať dvere či uvoľniť miesto. Nestojí mu za dobývanie. Skutočne emancipovaná žena je tá, ktorá vo vedomí rovnakej dôstojnosti s mužom prijíma to, že ako žena je iná.

Muž a žena majú teda rovnakú dôstojnosť, no existujú medzi nimi rozdiely - a to nielen v oblasti telesnej, ale i v psychike, v inteligencii, v citovej oblasti, v láske, v reči:

*** v detstve**

Muži - uplatňujú viac rozum - hra na vojakov, záujem o autá, techniku, snaha objavovať a víťaziť

Ženy - uplatnenie lásky, citu, hra na mamičku

*** v inteligencii**

Muži - inteligencia ovplyvnená vecami (veda, filozofia), myslenie je viac logické, racionálne, vnímajú iba obsah pravdy, ostatné veci im unikajú

Ženy - inteligencia je viac celostná, dokážu myslieť vždy iba vo vzťahu k človeku ťažko si dokážu predstaviť pravdu bez človeka (dôležité je, kto a ako to povedal)

Ženy majú intuíciu (predtuchu) - nerozumejú tomu, ale cítia, že to tak bude (a na 90% to bude).

*** vo vôli**

Muži - náchylnosť k egoizmu (krutosť, surovosť, dobyvateľstvo, lenivosť, pýcha, ctižiadosť)

Nutnosť zušľachťovať tieto vlastnosti, aby z muža bol ochranca rodiny, zodpovedný za rodinu!

Ženy - vôľa je určená materstvom (starostlivosť o druhých, obetavosť, služba, milosrdenstvo)

*** v cite**

Muži - vedia oddeliť citovú a telesnú oblasť, rodinu a zamestnanie, milujú viac vlastnosti človeka

Ženy - sú viac citové než muži, všetko prežívajú celou svojou bytosťou, milujú celého človeka - nie iba jeho vlastnosti

*** vo viere**

Muži - nutnosť neustále podopierať vieru rozumom

Ženy - stálejšia viera, viac citovo prežívaná

Žena srdcom cíti, že Boha opustiť nemôže.

*** v reči**

Muži - ich reč je jasná a zrozumiteľná, za ich slovami netreba hľadať nič iné než ich význam

Ženy - vyjadrujú sa nepriamo, v okľukách, niekedy iba naznačia niečo jedným slovom alebo gestom a už si myslia, že sa vyjadrili dostatočne

Z týchto odlišností muža a ženy vyplýva aj ich **odlišné poslanie**:

MUŽ - živel rodiny

ŽENA - materstvo

Žena je nezastupiteľná v materstve bude spasená ako matka,
či už v manželstve alebo v duchovnom povolaní!

Nerešpektovaním tohto plánu Stvoriteľa vznikajú deformácie poslania muža a ženy

* **mužatka** (mužské oblečenie, vystupovanie, práca, šport,
neochota byť matkou)

* **zženštilý muž** (dlhé vlasy, farbenie, náušnice, ženské
vystupovanie, zmäkčilosť)

Je veľmi smutným javom súčasnosti, že na materstvo sa hľadá ako na niečo podradné, ženy v domácnosti starajúce sa o deti sa chápu ako menejcenné, ktoré sa nedokážu realizovať inak. Najmä socializmus vytvoril nereálny ideál ženy - matky, ktorá je súčasne i vynikajúcou predstaviteľkou vedy, všestranne angažovanou poslankyňou atd. Sú povolania, ktoré jednoducho nemožno zlúčiť s materstvom bez toho, aby trpela odbornosť alebo rodina. Každá žena si musí slobodne vybrať, ktorou cestou chce ísť.

Je tiež nepochopiteľné, že samotné ženy, ktoré sa vehementne dovolávajú svojich práv a dôstojnosti, a na druhej strane samy vedome a dobrovoľne degradujú a zbavujú dôstojnosti. Najčastejšie prípady sú prostitúcia,

pornografia, kupčenie so ženami. Žiaľ, masmédiá i verejná mienka zaujímajú k týmto negatívnym javom veľmi tolerantný postoj, ba nezriedka vytvárajú z týchto žien idoly pre mládež.

Súčasná katolícka Cirkev venuje dôstojnosti ženy mimoriadnu pozornosť. Pápež Ján Pavol II. zaujíma jasné stanovisko k úlohe a postaveniu ženy v spoločnosti i v Cirkvi v dokumentoch:

"Familiaris Consortio" (Rodinné spoločenstvo) **1981**

"Mulieris Dignitatem" (O dôstojnosti ženy) **1988**

4. KREŠŤANSKÉ CHÁPANIE SEXUALITY

Zviera koná na základe pudu. **Pud (inštinkt)** u zvierat'a môžeme definovať ako **spontánny spôsob činnosti bez zapojenia rozumu**. Zviera koná iba na základe pudu. Nemá rozum ani slobodnú vôľu, a preto nemôže rozumovo zvážiť, čo má robiť a či je to dobré.

Inak je tomu u človeka. **Človek** na základe rozumu si vyberá prostriedky v závislosti od cieľa, ktorý chce dosiahnuť. Prejavujú sa u neho i pudy, tie však **vie ovládnuť a usmerniť rozumom a vôľou**.

Pre všetky pudy človeka platí jeden dôležitý princíp:

ČLOVEK JE SCHOPNÝ ROZUMOM A VOĽOU OVLÁDAŤ SVOJE PUDY!

Ak by neplatil tento princíp, etika a morálka by nemali zmysel!

U človeka sa prejavujú ako najsilnejšie dva základné pudy:

- * **pud sebazáchovy** - orientovaný na seba samého - **EGO**, na zachovanie vlastného života. Je možné ho prekonať v záujme vyššieho cieľa, napr. obetovať svoj život za druhého (sv. Maximilián Kolbe)
- * **sexuálny pud** - orientovaný na iného človeka - **ALTER**, na zachovanie ľudského rodu

Sexuálny pud sa prejavuje u každého zdravého človeka. Je tiež stvorený Bohom. A preto sám o sebe nie je zlý ani nemravný!

Kedy je však človek morálne zodpovedný za prejavy sexuálneho pudu?

- * Je plne zodpovedný za to, čo **robí vedome a dobrovoľne** v tejto oblasti.
- * Nie je zodpovedný za to, čo **sa s ním deje vplyvom pudu, pokiaľ to sám vedome nevyvolal a nesúhlasí s tým vôľou** (napr. rôzne dráždivé sny či vzrušenia v spánku).

U každého normálneho človeka sa prejavuje sexuálny pud vo forme príťažlivosti, resp. dráždivosti na zodpovedajúci podnet. Ide o prirodzené smerovanie k opačnému pohlaviu v snahe o vzájomné doplnenie muža a ženy.

Dôležité je si tiež uvedomiť **rôznu citlivosť na sexuálne podnety** u každého človeka. Z toho vyplýva dôležitá zodpovednosť človeka vo vzťahu k opačnému pohlaviu - správanie, obliekanie, prejavy nežnosti...

Dnes sa ľudia v snahe o sexuálnu neviazanosť často dovoľávajú svojej živočíšnej podstate. Aký sú zásadné rozdiely medzi sexualitou zvierat a človeka?

a) Zviera - Keďže zviera nemá rozum a slobodnú vôľu, Boh usmernil sexualitu zvierat **prírodnými zákonmi**:

- * sexuálny pud je **dominujúci**, neovládateľný
- * zviera sa orientuje **iba na vlastný druh** (neexistujú chorobné odchýlky ako u človeka)
- * sexualita zvierat je obmedzená **iba na určité obdobie**(čas párenia, ruja...)

b) Človek - Boh mu dal rozum a slobodnú vôľu, čím mu prejavil veľkú dôveru a všetku **reguláciu** sexuálneho pudu **ponechal na neho samého**.

Sexuálny pud pre človeka **nesmie byť vedúcou silou** ale iba **polotovarom, ktorý ďalej spracúva vôľou a rozumom**. Neovládanie pudu nie je hrdinstvo ani sloboda, ale je dôsledkom **slabej vôle**. Preto je pre každého človeka veľmi dôležité od malička si **cvičiť pevnú vôľu!**

Pre správne chápanie ľudskej sexuality je dôležité pochopiť rozdiely v prežívaní a prejavovaní sa pohlavného pudu u mužov a žien. Vo všeobecnosti možno povedať, že muži sú viac zameraní na sexuálne zážitky, ženy na osobnosť partnera a vzájomný vzťah.

* **Dievčatá** sa zaujímajú o **citovú stránku** lásky. Chcú dávať a dostávať cit, chcú sa páčiť a byť obdivované. Pri pohľade na milovaného chlapca si ani tak nevšímajú pohlavné telo, ale skôr túžia, aby bol pri nich, aby bol voči nim dobrý, starostlivý a nežný. Nielen počas dospievania, ale prakticky v celom živote budú túžiť po láske a sexualita bude iba jej vyjadrením.

* U **chlapcov** výrazne prevláda **zmyslová časť** nad citovou. Pudový tlak je silnejší a mnohí by pod jeho vplyvom už v dospievaní chceli prežiť uvoľnenie svojho sexuálneho napätia so ženou, pričom na lásku vôbec nepomyslia. Ich snaženie často nie je orientované na konkrétnu ženu, ale na ženu ako reprezentantku opačného pohlavia.

Mnohé dievčatá nevedia, že u chlapcov túžba po pohlavnom styku nemusí byť spojená s pocitmi lásky. Myslia si, že keď chlapec nalieha a žiada si "dôkaz lásky", je do nich strašne zaľúbený. Mnohí chlapci neradi počujú "nie", ale pri "áno" sa zvyčajne skôr alebo neskôr začnú pozeráť po inom dievčati. Chlapci pri presviedčaní majú často sklony k citovému vydieraniu. Ak však dievča odmietne chlapca, ktorý má o ňu skutočný záujem, získa si u neho spravidla obdiv a rešpekt. Naopak chlapec, ktorý ľahko dosiahne svoj cieľ, dievča u neho stráca rešpekt a spravidla ju nepovažuje za vhodný typ pre matku svojich budúcich detí. Možno povedať, že ženy akceptujú sex kvôli láske a muži sa dopracujú k láske kvôli sexu.

Dievčatá sú vyzbrojené na to, aby chlapcov priviedli od pudového vyhľadávania opačného pohlavia ku skutočnej láske. To sa im však nepodarí vtedy, keď samy sklznú na mužské ponímanie sexu a naučia sa od chlapcov iba to, čo ich potom mrzí a z čoho sú rozčarované. **Dievčatá musia mať svoju hrdosť, vážiť si samy seba.** Nie je hrdina ten, kto má väčšie skúsenosti, ktoré sú plytké a nikoho neobohatia. Hrdina je ten, kto vydrží, nepodľahne pri každej príležitosti, ale počká na pravý čas a na pravého partnera.

Dievča by si malo byť vedomé svojej moci nad mužským telom a **opatrne dávkovať prejavy nežnosti.** Ak milujem druhého človeka pravou láskou, neurobím nič také, čo zanecháva pocit ublíženia a čo by bolo na škodu jeho i môjho duchovného života a zdravia. Pravá láska berie **zodpovednosť za druhého na celý život.**

Sexuálny pud ako **prirodená túžba človeka po inom človeku opačného pohlavia nepredstavuje lásku**, ale iba **základ** (materiál) pre lásku. Podľa kresťanskej morálky:

SEXUÁLNY PUD SA MOŽE PLNE ROZVINÚŤ IBA **MEDZI MUŽOM A ŽENOU V MANŽELSKOM ZVAZKU**, KDE MÁ SVOJE POSLANIE A VÝZNAM V SÚLADE SO STVORITEĽSKÝM PLÁNOM

Sexuálny pud v **manželstve** plní trojakú úlohu:

- a) **Prokreácia čiže rozmnožovanie, plodenie detí** - zachovanie druhu "homo sapiens"
- b) **Vzájomné dpolňanie sa manželských partnerov**
- c) **Správne usmernenie žiadostivosti oboch partnerov**

Nesprávnym chápaním týchto úloh sexuálneho pudu v manželstve vznikli mylné názory, ktoré majú množstvo rôznych prejavov i v dnešnom svete:

* **Rigoristický názor** (rigoristický - prísny)

Sexuálne spolužitie má iba **jediný cieľ - prokreáciu.** Podľa tejto teórie muž a žena sú iba prostriedky, ktoré Boh používa na zabezpečenie druhu homo sapiens.

Praktický dôsledok: Manželia sa musia po narodení želaného počtu detí úplne zdržať pohlavného styku. Ide teda o zvýraznenie prvej úlohy pudu a úplné popretie ďalších dvoch.

* **Libidistický názor** (libido - rozkoš)

Hlavný cieľ sexuálneho pudu je **rozkoš**, odovzdávanie života je iba vedľajšie. Ide teda o zmenu orientácie pohlavného pudu z ALTER na EGO (rozkoš je egoistická).

Praktický dôsledok: Táto teória zbavuje človeka zodpovednosti za ovládanie pohlavného pudu, môže viesť až k pozdvihnutiu sexu na najvyššiu úroveň, zmysel života.

V histórii sa stretávame i s pokusmi vysvetľovať všetky pochody, vývoj i správanie človeka už od detstva na základe sexuálneho pudu. Ide o preceňovanie úlohy sexuality v živote človeka známe ako **pansexualizmus** (Zikmund Freud).

V súčasnosti libidistický názor veľmi podporujú propagátori a výrobcovia antikoncepcie, ktorí sľubujú tzv. bezpečný sex – rozkoš bez rizika počatia.

5. CHOROBNÉ ORIENTÁCIE SEXUÁLNEHO PUDU

"Pamätajte, že choroba a utrpenie nie sú trestom ani zavrnutím, ale príležitosťou k objaveniu najhlbšieho tajomstva človeka: že v chorom, postihnutom, v dieťati i starcovi a v každej ľudskej osobe žiari Boží obraz."

(Ján Pavol II.)

U človeka na rozdiel od zvierat môžeme pozorovať aj veľký počet pohlavných abnormalít, ktoré sa môžu prejavovať buď k partnerovi opačného alebo rovnakého pohlavia.

a) Homosexualita je odchýlka, ktorá sa prejavuje pohlavným zameraním na osoby rovnakého pohlavia. U žien sa tento vzťah nazýva aj **lesbizmus**.

Je dôležité **rozlišovať medzi homosexuálnou orientáciou a homosexuálnymi skutkami**.

* **Homosexuálna orientácia** je sexuálna orientácia, pri ktorej osoba je sexuálne priťahovaná k jednotlivcom rovnakého pohlavia, buď za súčasnej príťažlivosti aj k osobám opačného pohlavia alebo bez nej. Takto orientovaná osoba sa ešte nemusí stať sexuálne aktívnou.

* **Homosexuálny skutok (akt)** je pohlavný akt medzi príslušníkmi rovnakého pohlavia. Je neprirodzený a nemôže byť dokonalý, pretože vylučuje možnosť plodenia.

Medzi serióznymi vedcami dodnes prebiehajú diskusie o pôvode homosexuality. Bez ohľadu na to, či ide o genetické príčiny, vplyv nesprávnej výchovy či dobrovoľné hľadanie takejto rozkoše, ide o úchylku, ktorá v žiadnom prípade **nemôže byť normou sexuálneho správania**.

Z hľadiska katolíckej Cirkvi nie je morálnym problémom byť homosexuálne orientovaný (pokiaľ za túto orientáciu nie je človek sám zodpovedný!). Homosexuálny čin je však vždy morálne zlý, pretože je zameraný proti prirodzenosti sexuálneho správania človeka a jeho jediným cieľom je rozkoš.

Cirkev nikdy neodsudzuje človeka – homosexuála,
ale iba skutky – homosexualitu!

Homosexuálne orientovaní jedinci sú tiež často veľmi rizikovou skupinou spoločnosti, pretože vzhľadom na časté striedanie partnerov sa ľahko stávajú nosičmi rôznych pohlavných chorôb. V súčasnosti sa označujú za primárnych nosičov najobávanejšej choroby AIDS.

b) Pedofília je forma pohlavného zneužívania detí dospelými. Zvyčajne býva spojená s násilím. Dieťa takýto zásah poznačí na celý život.

c) Sadizmus je forma sexuálnej aberácie (odchýlka od normálneho pohlavného prejavu typická pre duševne choré osoby), pri ktorej jednotlivec nachádza pohlavné uspokojenie v trýznení druhej osoby. Môže dôjsť až k jej zavraždeniu.

d) Masochizmus je opakom sadizmu. Jednotlivec sa pohlavne vzruší, ak ho niekto iný trýzni.

e) Bestiofília (zoofília) je pohlavné uspokojovanie sa na zvieratách.

f) Nekrofília je pohlavné uspokojovanie sa na mŕtvoľe človeka, ktorý zomrel prirodzenou smrťou alebo ktorého sám sadisticky zavraždil.

g) Exhibicionizmus sa prejavuje obnažovaním pohlavných orgánov na verejných miestach.

h) Fetišizmus - jednotlivec sa vzruší hocičím, čo súvisí s ľudským telom, hoci i časťou odevu.

V súvislosti s pohlavným pudom je nutné spomenúť i problém masturbácie:

Masturbácia (onania) je sebauspokojovanie pohlavného pudu.

Normálna sexuálna aktivita sa spája s druhým pohlavím, avšak pri masturbácii dochádza k uspokojovaniu seba samého. Morálny aspekt masturbácie spočíva v tom, že **jednotlivec sa uzatvára do seba tam, kde by mala byť jeho osoba otvorená pre vzťah k druhým.**

Trvalé a časté sebauspokojovanie môže pôsobiť nepriaznivo na zdravý vývin dospelujúceho. Tento návyk negatívne ovplyvňuje sexuálny život i v dospelosti a v manželstve. Návykovosť môže dosiahnuť trvalý charakter v postoji k pohlavnému životu, môže sa stať trvalou náhradou za partnerský pohlavný život.

Mladý človek je povolaný k dospelovaniu a časťou dospelovania je i to, že sa učí ovládať svoje sexuálne túžby, pestuje si vôľu, a tak sa pripravuje na harmonický manželský život. Všetky populistické názory o neškodnosti či dokonca nutnosti masturbácie pre zdravý vývin človeka sú lžou!

Pomerne účinné spôsoby vyrovnávania sa s masturbáciou sú:

- * vyvarovať sa zdrojom sexuálneho vzrušenia, obzvlášť erotike a pornografii každého druhu,
- * vyvarovať sa príležitostí, kde sa objavuje pokušenie - ak je to len trochu možné,
- * telesná aktivita - šport, cvičenie,
- * skromné uvedomovanie si našej ľudskej slabosti a neschopnosti ovládať sa tak, ako by sme chceli, a následné obrátenie sa k Bohu.

6. NÁSLEDKY NEZRIADENÉHO SEXU

"Národ, ktorý zabíja svoje vlastné deti, nemá budúcnosť."

(Matka Tereza)

"Ak je matka schopná zabiť svoje dieťa pod vlastným srdcom, čo bráni ostatným ľuďom, aby sa navzájom nezabíjali?"

(Matka Tereza)

"Láska znamená cítiť za niekoho zodpovednosť."

(Martin Buber)

Sexualita človeka je Božím darom, ak je v súlade s plánom Tvorcu. Ak človek vedome a dobrovoľne nerešpektuje tento plán, búri sa tak proti Bohu, čo je z morálneho hľadiska podstatou hriechu. Nezriadený sex prevracia hodnotový systém človeka a ničí v ňom slobodu Božieho dieťaťa.

Okrem toho nesie so sebou nezriadená sexualita i **následky v prirodzenej rovine**. O nich však propagátori "slobodného sexu" zámerne mlčia. Sú to následky, ktoré hlboko zasahujú do telesného a psychického zdravia muža i ženy, vážne ohrozujú celú spoločnosť a čo je najhoršie, nezriedka spôsobujú utrpenie nevinných.

A. POHLAVNÉ CHOROBY, AIDS

Pohlavné choroby sú infekčné ochorenia, ktoré sa prenášajú spravidla pohlavným stykom. Spomenieme krátko najrozšírenejšie z nich.

* **Kvapavka** - začína asi v prvý týždeň po nakazení pálením močovej rúry u mužov a pošvy u žien, neskôr hnisavým výtokom. Po čase sa infikuje výstelka maternice a vaječníky. Ak sa nelieči včas, dochádza k trvalému poškodeniu reprodukčných orgánov, môže dokonca preniknúť do krvného obehu a spôsobovať sepsu.

* **Syfilis** - asi 2-3 týždne po nakazení sa objaví u muža bezbolestný vred na pohlavnom úde, u ženy zvyčajne na krčku alebo v pošvovej stene, vzápätí dochádza k zdureniu prilahlých lymfatických uzlín. Asi o tri mesiace spirochety (infekčné zárodky) preniknú do krvného obehu a objavia sa vyrážky po celom tele. Tieto sú nebezpečné pre zdravého človeka i mimo pohlavného styku (bozkávanie, toaletné potreby, príbory...). V treťom štádiu napadá i centrálnu nervovú sústavu a spôsobuje paralýzu končiacu smrťou.

* **Herpes simplex** - je vírusové ochorenie pohlavných orgánov, nedá sa úplne vyliečiť. Je veľmi nebezpečné pre dieťa, pokiaľ je ochorenie aktívne počas pôrodu. Dieťa sa zvyčajne infikuje a dostáva zápal mozgu spôsobujúci smrť alebo trvalé poškodenie.

Zvláštnu pozornosť treba venovať najväčšej epidémii súčasnosti **AIDS**. Hoci nejde o pohlavnú chorobu, prenáša sa najmä pohlavným stykom. Vírus **HIV** (vírus ľudskej imunitnej nedostatočnosti) spôsobuje u človeka úplné zlyhanie jeho imunitného systému. Je to ochorenie **smrteľné!** Nositeľom nákazy je **krv** a **spermatická tekutina** alebo **pošvové výlučky**, ktoré sa pri poškodení slizníc môžu dostať do krvného obehu partnera. Šíri sa pohlavným stykom (homosexuálnym i heterosexuálnym), prípadne infikovanou krvou. Najrizikovejšou skupinou sú homosexuáli, narkomani a ľudia s promiskuitným správaním. Nákaza prechádza aj z infikovanej matky na plod, najčastejšie pri pôrode. Keďže inkubačná doba je dlhá (i niekoľko rokov), môžu nakazení jednotlivci šíriť okolo seba šíriť túto chorobu pohlavnou cestou bez toho, aby o tom vedeli.

Hoci AIDS je zatiaľ nevyliečiteľnou chorobou, často sa podceňuje jej nebezpečenstvo, napr. hlásaním "bezpečnej ochrany" používaním kondómov čiže prezervatívov. Seriózne lekárske výskumy dokázali, že kondóm nechráni spoľahlivo ani pred otehotnením (zo 100 žien v priebehu roka napriek ochrane otehotnie 5-12), teda nemôže ani úplne zabrániť infekcii vírusom HIV. Dôvod je jednoduchý: Priemer mikropórov v latexe kondómu je až 4-krát väčší, ako priemer vírusu choroby AIDS. I napriek ochrane je pravdepodobnosť nakazenia pri pohlavnom styku **až 43 %**.

Ľudí s vírusom HIV je na celom svete veľa. Podľa súčasných štatistík je počet HIV pozitívnych na svete **36,7 miliónov ľudí** (rok 2016) a denne k nim pribúda ďalších 14 tisíc. **Na AIDS doteraz zomrelo najmenej 35 miliónov ľudí!**

Mládež si zaslúži, aby sa dozvedela o AIDS pravdu - a tá je jediná a neúprosná:

Najlepší spôsob ako sa vyhnúť AIDS je sexuálna abstinencia dovtedy, kým mladí nebudú pripravení na spoločný život a potom v manželstve vernosť!

B. POTRATY

"Dieťa je najväčší Boží dar pre rodinu, pre národ, pre svet."

(Matka Tereza)

V nijakom období histórie ľudstva nevznikali toľké miesta a metódy ničenia ľudských životov ako v 20. storočí. Cena ľudského života bola strašne znehodnotená. Ľudia si stále viac osvojujú právo rozhodovať o živote iných, o hodnote života a vôbec o jeho existencii od jeho počiatku (potraty), v priebehu (koncentračné tábory, vojny) a najnovšie aj o jeho konci (eutanázia).

Čo je potrat?

Je to násilné ukončenie vývoja nového človeka, jeho zničenie priamo v maternici, teda na mieste, ktoré má byť jeho bezpečnou ochranou. Zapojili sme sa do najväčšej vojny všetkých čias - **vojny proti tým najbezbrannejším - nenarodeným deťom.**

*"Matka sa dopúšťa vraždy vo svojom vlastnom lone.
Matka, ktorá sa bojí vlastného dieťaťa!
Bojí sa, že by musela milovať ďalšie dieťa.
Až tak sa bojí, že to dieťa musí zabiť.
Dieťa musí zomrieť, aby ona mohla byť voľná."*

(Matka Tereza)

Na celom svete sa v roku 2018 vykonalo asi 42 miliónov interrupcií. Na Slovensku po liberalizácii zákona v roku 1986 vykonalo až 60 tisíc potratov ročne, v roku 2017 uvádza zdravotnícka štatistika už "iba" 9 083 evidovaných potratov. Od legalizácie zákona o potratoch v roku 1957 až doteraz bolo na Slovensku zabitých potratom asi 1,3 milióna detí. Je síce pravda, že postupne za posledné roky na Slovensku potratovosť významne klesla. Je však otázne, či hlavnou príčinou nie je nárast abortívnej antikoncepcie (likvidujúcej už počatý plod), čo je z morálneho hľadiska vlastne to isté.

Je treba s plnou zodpovednosťou povedať, že

ĽUDSKÝ ŽIVOT ZAČÍNA V OKAMIHU POČATIA

V momente spojenia mužskej a ženskej pohlavnej bunky je daná existencia nového človeka s novou, vlastnou a úplnou genetickou výbavou. Od tejto chvíle začína nepretržitý vývoj, ktorý sa končí až smrťou. Pôrod je teda iba **prechodom**. Ľudský plod je už od počatia samostatným ľudským jedincom - nie je iba súčasťou tela ženy. Má teda od počiatku **právo na život a ochranu**. A teda má i **právo narodiť sa!!!**

Životopis každého z nás:

- * Údery srdca začínajú medzi 18. a 25. dňom
- * Základy nervového systému sú položené okolo 20. dňa
- * Okolo 42. dňa je sformovaná kostra, sú prítomné reflexy
- * Mozgovú činnosť môžeme zaznamenať prístrojom na 43. deň
- * V 8. týždni je vytvorený mozog a všetky orgány tela
- * Ak poštekľme plod na nose, stočí hlavičku na opačnú stranu

- * V 9. a 10. týždni dieťa žmurká, prehltáva, pohybuje jazykom a keď sa dotknete dlane, zovrie ju v päst'
- * V 11. týždni plod zreteľne cmúľa prst, vdychuje amniovú tekutinu do vyvinutých dýchacích orgánov
- * Nechty na prstoch sú prítomné v 12. týždni, mihalnice v 16. týždni
- * Okolo 12. týždňa pracujú všetky telové orgány

(Donum Vitae Michalovce)

V súčasnosti platný **zákon č. 73/1986 Zb.** umožňuje ženám a dievčatám prakticky bez obmedzenia tzv. miniinterrupciu až **do 12.týždňa** od počatia. Samotný výraz interrupcia (= prerušenie tehotenstva) je zavádzajúci, pretože vykonaný zákrok už neumožňuje pokračovanie života. Ide teda o **ukončenie**.

Príčiny potratov

Prvou príčinou potratov je **neochota mať deti**. Zvykli sme si na konzumný spôsob života, kde je dôležité mať čím viac a za každú cenu - i za cenu zabitia vlastného dieťaťa.

Veľmi smutným javom súčasnej civilizácie je **mentalita spoločnosti proti životu** (Antilife mentality), nezriedka spojená s obavami o preľudnenie a s odsudzovaním či dokonca diskrimináciou rodín s väčším počtom detí.

Ďalšou príčinou je **antikoncepčné zmýšľanie**, ktoré oddeľuje sex od plodenia a rodičovstva. Človek chápe sexualitu ako hru, ako niečo, na čo má každý právo bez obmedzenia. Hodnotu má preňho iba to, čo mu slúži. Samozrejme, že v takto chápanej sexualite má svoje neodmysliteľné miesto potrat ako zabezpečenie si "vlastnej slobody" v prípade zlyhania antikoncepcie.

Nezriedka sa udáva ako hlavná príčina sociálne pomery rodín, ktoré si "nemôžu dovoliť mať dieťa, či mat' ďalšie". Žiaľ, až príliš často je to iba snaha o ospravedlnenie vlastného egoizmu.

Obete potratov

Prvou obeťou je **dieťa**. Jeho zabitie je aktom hrubého násillia. Vo filme Bernarda Nathansona "Nemý výkrik" je jasne vidieť, ako sa dieťa pri vykonávaní potratu bráni a uhýba pred smrtiacimi nástrojmi.

Druhou obeťou je **žena - matka**, ktorá je vážne poškodená nielen na tele ale i na duši - a to často na celý život.

Svedčia o tom i mnohé výpovede postihnutých žien:

- * *Kto vie pravdu! Predtým to držia v tajnosti! Nás ženy majú za extra hlúpe!*
- * *Takmer som pri tom vykrvácala. Moja duša krváca ešte dodnes!*
- * *Kto by si to predtým pomyslel! Bolo to zlé! Odvtedy snívam každú noc o deťoch! Každú noc!*
- * *Z čistého zúfalstva nad svojim usmrteným dieťaťom som užívala vždy viac a viac liekov, pila alkohol a nakoniec brala drogy. Nikto mi nevie pomôcť. Ale môjmu dieťaťu takisto už nik nepomôže.*
- * *Tri deti som si dala zabiť, aby som si udržala svojho snúbenca, ale i tak odišiel! Teraz ako dvadsaťšesťročná sedím na troskách svojho života: deti preč, zamestnanie preč, chorá, sama...*

C. PSYCHICKÉ NÁSLEDKY

Vzájomné odovzdanie sa muža a ženy nezasahuje iba telesnú oblasť. Strata panenstva hlboko ovplyvňuje i psychiku oboch partnerov, najmä ženy. Nezodpovednosť chlapca, ktorý nezriedka vyžaduje "dôkaz lásky" a potom dievča ľahkomyselne opustí, zanecháva v nej hlbokú citovú ranu, ktorá sa hojí veľmi dlho.

Ak aj nepríde k počatiu, pohlavné skúsenosti pred manželstvom majú za následok neskoršie podvedomé porovnávanie partnerov s manželom (manželkou), čo rozhodne neprispieva k prehĺbeniu vzájomnej lásky. Nezodpovedný sex tiež otupuje citové bohatstvo človeka a vzhľadom na svoj egoistický charakter výrazne znižuje schopnosť nezištného darovania seba samého.

Ak príde pri náhodnom pohlavnom styku k počatiu, situácia je ešte zložitejšia. Najhorším riešením je potrat - vražda nevinného dieťaťa. Súčasná psychológia i medicína dobre pozná tzv. **postabortívny syndróm**. Je to komplex psychických symptómov, ktoré sa objavujú ako následok zážitku potratu. Postihuje predovšetkým ženy, ktoré si dali "prerušit' tehotenstvo", ale i mužov, ba i lekárov a ošetrojúci personál.

Umelý potrat bez rizika neexistuje! U väčšiny žien sa vyvíjajú po dlhý čas pocity ľútosti, viny, stavy úzkosti alebo ťažké depresie sprevádzané poruchami srdcového rytmu, labilným krvným tlakom, migrénou, poruchami trávenia a inými neurózami.

V každom prípade neviazané sexuálne správanie bez akýchkoľvek psychických následkov, ako ho predstavujú často masmédiá, je zámernou a účelovou lžou a nezodpovedá realite!

"Neverím, že potrat možno vyliečiť do dôsledkov bez liečivej sily viery v Boha. Verím, že je to len sám Pôvodca života, ktorý môže vyliečiť aj stratu života. Jediný, čo môže darovať úplné uzdravenie, je B O H .

Neverím, že je v našej spoločnosti ešte niekto, kto by bol väčšmi zarmútený, ako sú ženy po umelom potrate. Musíme im priblížiť pravdu, akú veľkú túžbu po uzdravení v skutočnosti cítia vo svojom vnútri. Musíme to robiť s veľkou láskou a nikdy ich celkom neodsudzovať.

Musíme im pomáhať, aby sa uzdravila ich chorá duša. Na to je nevyhnutné, aby psychickú traumu po potrate vyjadrili a pomenovali. A potom prosiť o odpustenie Boha, Pôvodcu nášho života. Túžiť po tom, modliť sa za to. Takto budú môcť tieto ženy spoznať, že ich dieťa je v Božích rukách, a tým dosiahnu úplné uzdravenie a pocítia silu jeho odpustenia."

(Dr. Susan Stanfordová, psychologička a sama postihnutá)

D. SPOLOČENSKÉ NÁSLEDKY

Nesprávny vzťah medzi mužom a ženou a ich nezodpovedné sexuálne správanie sú jednou z príčin vážnych problémov našej spoločnosti na konci 20. storočia. Každá zdravo sa rozvíjajúca spoločnosť má záujem na **stabilných a usporiadaných rodinách, priaznivom vývoji pôrodnosti, pozitívnych demografických ukazovateľoch**. Ako to vyzerá v súčasnosti v Slovenskej republike?

a) Uzatvorené sobáše

Za posledných 10 rokov klesol počet uzatvorených sobášov v SR **asi na polovicu**, hoci počet obyvateľov v sobášnom veku sa nezmenil.

b) Rozvodovosť

Má v SR stále **stúpajúcu tendenciu**. Asi **tretina** (v niektorých lokalitách až polovica!) **manželstiev sa rozvádza do 5 rokov od uzavretia**. Na každé z rozvedených manželstiev pripadá v priemere **1,6 maloletých detí**.

c) Pôrodnosť

Od osemdesiatych rokov dochádza rok čo rok k **poklesu pôrodnosti**. Kým napr. v roku 1952 sa narodilo na Slovensku 102 tisíc detí, v roku 1980 už iba 80 tisíc, v roku 1996 60 tisíc detí a v roku 2017 sa narodilo 58 128 detí, žiaľ z toho viac než 40% mimo manželstva. Takzvaný index plodnosti manželstva postupne klesal v SR až na úroveň **1,47** (v roku 2017), kým na zachovanie reprodukcie je potrebná hodnota min. 2,10 (dve deti ako náhrada za rodičov).

d) Demografické ukazovatele

Na Slovensku boli od ukončenia 2.svetovej vojny iba tri krátke obdobia rastu populácie:

- bezprostredne po vojne v rokoch 1945-1950
- na začiatku 60. rokov (1962-1963)
- na prelome 60. a 70. rokov (1968-1974).

Ostatné roky znamenali **sústavné znižovanie populácie Slovenska**, pričom najdramatickejší pokles nastal v posledných desiatich rokoch 20. storočia.

Podľa prognostikov pri zachovaní súčasnej úrovne pôrodnosti by v roku 2100 žilo na Slovensku **iba 2,35 milióna ľudí**.

Isteže súčasný stav slovenskej spoločnosti nie je iba dôsledkom zmeny sexuálneho správania sa obyvateľstva. Veľký vplyv má i politická a ekonomická situácia a vplyv propagandy hlásajúci rôzne neomaltuziánske teórie o hrozbe preľudnenia sveta a nutnosti regulácie pôrodnosti. Realitou dneška však je fakt, že **vymiera nielen Slovensko ale i celá Európa**. Mnohí ľudia si nezakladajú rodiny, ale hľadajú tzv. nové náhradné formy spolužitia. Chcú sexuálne žiť, ale

nie sú ochotní splodiť a prijať dieťa. Nie sú schopní zbaviť sa svojho egoizmu, preto sa rozvádajú a hľadajú nové vzťahy. Za nimi zostávajú zničené rodiny, opustené deti, morálne devastovaná spoločnosť...

Kde hľadať prvotné príčiny týchto smutných javov? **V hĺbke ľudského srdca každého jedinca, v egoizme a pýche človeka, ktorý odmieta rešpektovať Boží plán o vzťahu človeka s človekom, muža so ženou.** Osud ľudstva, Európy, Slovenska závisí od postoja každého z nás...

7. OSOBA A LÁSKA

"Človek veľmi často nevie milovať. Nazdáva sa, že miluje, ale v skutočnosti miluje len sám seba.
Na dlhej ceste, ktorá vedie k láske, mnohí zastanú, pretože ich zviadli klamné vidiny lásky:
Ak si dojatý až k slzám pri pohľade na utrpenie,
ak sa ti srdce prudko rozbúcha pred tou a tou osobou,
to nie je láska, to je citovosť.
Ak ťa opantala jeho pokojná sila alebo jej čaro,
ak sa očarený oddávaš,
to nie je láska ale poddajnosť.
Ak sa zmätený nadchýnaš jej krásou a so záľubou ju pozoruješ,
ak pokladáš jeho um za pozoruhodný a rád s ním nadväzuješ rozhovor, to nie je láska, ale obdiv.
Ak sa zo všetkých síl usiluješ aspoň o pohľad, pohľadkanie, bozk, ak si ochotný na všetko, aby si ju mohol držať v náručí a mať jej telo, to nie je láska, ale prudká túžba pochádzajúca z tvojej zmyselnosti.
Milovať neznamená byť dojatý iným,
mať zmyslovú náklonnosť k inému,
oddať sa inému,
obdivovať iného,
túžiť po inom,
chcieť mať iného.
Milovať znamená v podstate dať sa inému a iným.
Láska je jednosmerná cesta, vždy vychádza od teba a vedie k iným. Kedykoľvek vezmeš nejaký predmet alebo niekoho pre seba, prestávaš milovať, pretože prestaneš dávať. Kráčaš opačným smerom!
Falošná láska - sebecko, sústredenie sa na seba - vždy prináša sklamanie, ochudobnenie človeka, pretože znemožňuje rozvoj, je starnutím a smrťou.
Pravá láska prináša vždy radosť, pretože je rozvinutím osoby, naplnením, darom života.

(Michel Quoist)

U ľudí všetko hovorí o láske. V jej mene ľudia pracujú, objímajú sa alebo bijú, dávajú život alebo zabíjajú. **Celé ľudské dejiny sú vlastne hľadaním lásky.** Aj v srdci každého človeka je ukrytá túžba milovať a byť milovaný, pretože **samotným dôvodom bytia je láska.** Každý človek bol stvorený **z lásky a pre lásku**: "Milujte sa navzájom, ako som vás ja miloval." (Jn 13,34)

Na začiatku sme si povedali, že slovo láska má veľa významov. Pri poriadku ľudskej prirodzenosti sme si povedali, že každý človek má v sebe "tri poschodia", ktoré musia byť usporiadané podľa určitej hierarchie.

Na základe týchto poschodí teológia a filozofia rozoznáva tri druhy lásky:

- * **SEXUS** - láska pohlavná (nechápeme však pod ňou iba samotný pud ale celú lásku vyjadrenú telesne)
- * **EROS** - duševná láska vyjadrená v rovine psychiky človeka, jeho citová túžba po konkrétnom dobre

* **AGAPÉ** - duchovná, čistá, v pravom slova zmysle osobná láska zbavená egoizmu (nezištné darovanie seba samého)

Vo vzťahu muža a ženy majú miesto **všetky tri druhy lásky**. Vynechanie ktorejkoľvek z nich vedie k nesprávnemu pochopeniu a deformácii vzťahu. Láska medzi mužom a ženou je **nedeliteľný celok**, no predsa ju pre lepšie pochopenie budeme analyzovať postupne, tak ako vzniká.

Rozoznávame štyri stupne dokonalosti:

- * **Oblúbenie** - sympatia, citová náklonnosť, príťažlivosť
- * **Žiadostivosť** - túžba vlastniť milovanú osobu, uchvátiť ju len pre seba
- * **Priazeň** - chcieť dobro pre milovanú osobu, nezištné sa jej darovať
- * **Zjednotenie** - túžba po vzájomnosti, vytvorenie jednoty

Skutočná láska muža a ženy má obsahovať všetky štyri stupne vo vzájomnej jednote a vyváženosti.

A. Láska ako oblúbenie

Na začiatku oblúbenia stojí fakt, že **niekto sa mi páči**. Páčiť sa znamená **stotožniť niekoho so svojim ideálom dobra** (predstaviť si niekoho ako určité dobro). Človek podvedome porovnáva ľudí, ktorých stretne, s týmto svojim ideálom. Čím viac ich dokáže s ním stotožniť, tým viac sa mu páčia.

Oblúbenie je teda založené na vzájomnom vzťahu dvoch osôb na základe ich vzťahu k dobru.

Oblúbenie prebieha postupne troma fázami:

a) **Citovosť** - krásna, zmyslové vnímanie, sympatické správanie

Významnú rolu tu hrá esteticko - **ideál mužskej a ženskej krásy** - nemôže však byť jediným kritériom!

b) **Poznanie** - cit ustupuje rozumu

Oblúbenosť sa síce rodí z viditeľného a zmyslového krásna, ale nesmie pri ňom zastať. Musí zohľadňovať **celkové hlboké krásno osoby** (charakter, postoje, názory).

Začíname si uvedomovať i negatívne stránky, teda čím sa daný človek líši od vysnívaného ideálu, a uvažujeme, nakoľko nám tieto odlišnosti prekážajú.

c) **Zaangažovanie vôle**

Až na základe citu a rozumového poznania sa človek rozhoduje, či sa bude angažovať vo vzťahu ďalej alebo nie. Vidíme, že i po rozhodnutí sme ešte stále iba na začiatku lásky.

Oblúbenosť ešte **nemožno považovať za lásku**, ale predstavuje iba **zárodok lásky**. Je však jej **neodmysliteľnou súčasťou**.

Pri oblúbenosti hrá veľmi dôležitú úlohu **citovosť človeka**. Citom však **nemožno zistiť úplnú pravdu o osobe**. Preto je nutné angažovať i **rozum a vôľu**.

Cieľom fázy oblúbenie je zistenie pravdy o skutočnej hodnote osoby.

Ak sa láska redukuje iba na city, často vedie k subjektívnosti, ktorá sa môže ľahko zmeniť na nenávisť!

B. Láska ako žiadostivosť

Boh stvoril človeka ako **pohlavnú bytosť**. Muž i žena sú určitým spôsobom jednostranní, ohraničení. Z toho vyplýva **prirodzená túžba po doplnení**: muž potrebuje ženu a žena muža.

Žiadostivosť možno charakterizovať ako **túžbu vlastniť milovanú osobu, získať ju pre vlastné doplnenie**. Preto má výrazne **egoistický charakter**:

Chcem teba, aby si bol dobrom pre mňa!

Samotné slovo žiadostivosť sa často chápe iba čisto telesne ako sexuálna túžba. Človek však hľadá dobro, ktoré mu chýba, **vo všetkých troch rovinách: telesnej, citovej i duchovnej**. Takto chápanú lásku žiadostivosti teda nemožno stotožniť so sexualitou, ktorá tvorí iba jej časť.

Vzhľadom na svoj egoistický charakter má žiadostivosť najbližšie k utilitaristickému užívaniu partnera, ba dokonca k jeho degradácii na predmet uspokojenia jedného z partnerov. Napriek tomuto nebezpečenstvu však láska žiadostivosti predstavuje **nutnú súčasť lásky muža a ženy**, no stále ešte netvorí jej podstatu.

C. Láska ako priazeň

Pri priazni ide tiež o **vzájomné doplnenie muža a ženy**, no na inom princípe. Kým žiadostivosť prijíma iného na **svoje** doplnenie, priazeň sa daruje inému pre **jeho** doplnenie. Ide tu teda o zmenu motívu z egoistického na altruistický.

Priazeň teda možno definovať ako **túžbu po dobre pre milovanú osobu**. Je to tzv. **žičlivá láska**, ktorá predstavuje vyšší stupeň než žiadostivosť. Podstatu lásky priazne vyjadruje veta:

Túžim po tvojom dobre bez ohľadu na seba!

Logický záver by znel: Žiadostivosť a priazeň sú v rozpore tak, ako je v protiklade egoizmus a altruizmus. A predsa to neplatí! Žiadostivosť a priazeň vo vzťahu muža a ženy nielen **súčasne existujú**, ale sa i **vzájomne dopĺňajú**. K pochopeniu tohto zdánlivého protirečenia snáď pomôže táto úvaha:

Ak žena má byť dobrom pre muža, musí súčasne chcieť i svoje vlastné dobro, aby mohla byť plnohodnotným darom. A totiž ona sama nebude dobrom, nemôže ním byť ani pre muža.

Láska priazne je súčasne **najčistejšia**, pretože je **najbližšie k podstate lásky - Božej láske k nám**. Láska priazne najplnšie rozvíja a zdokonaľuje oboch partnerov - učí ich odriekaniu a obetovaniu sa za druhého.

D. Zjednotenie, vzájomnosť

"Stretáš veľa párikov, ktoré kráčajú ruka v ruke, pretože je ľahko spojiť telá.

Oveľa menej stretáš takých, čo kráčajú so srdcom v srdci, pretože je ťažšie milovať s nežnosťou.

Stretáš len veľmi málo takých, čo tesne spoja to, čo je v nich najhlbšie, pretože len niektorí uzavreli m a n ž e l s t v o d u š í .

Uzavrieť manželstvo duši znamená, že ste dali vospolok s dôverou všetky svoje myšlienky, reakcie, dojmy, váhania, zármutky, zámyery, sny, radosti, malomyselnosti...celý svoj vnútorný svet a jeho rozvoj.

Uzavrieť manželstvo duši znamená pomocou výmeny vytvoriť v sebe tú istú vôľu prijať a milovať svojich bratov, stretnúť sa s Bohom a spojiť sa s ním.

Uzavrieť manželstvo duši znamená byť navzájom otvorení a priehľadní, a spoločne predstúpiť pred Boha ako dve ruky spojené k modlitbe.

Ak si manželstvom berieš len telo, veľmi rýchlo ho preskúmaš a budeš túžiť po inom. Ak si manželstvom berieš len srdce, veľmi rýchlo ho vyčerpáš a bude ťa priťahovať iné.

Ak si berieš človeka, ba Božie dieťa, potom, ak to chceš, bude tvoja láska večná.

Pretože je to práve nekonečno, čo prevyšuje muža a ženu a umožňuje im zvečniť ich lásku."

(Michel Quoist)

Vrcholom lásky muža a ženy je vytvorenie zvláštneho vzťahu - **jednoty vo dvojici**. Je to naplnenie Božieho stvoriteľského zámeru: "Muž príľne k svojej manželke a budú jedným telom." ()
Pochopiteľne nejde tu iba o splynutie telesné, ale **splynutie na všetkých troch rovinách: telesnej, citovej i duchovnej**.

Splynutím tu nerozumieme ba "jednoduchý súčet" dvoch "ja", ale vytvorenie novej kvality "my".

Táto nová kvalita sa nazýva **vzájomnosť** a je dozretím lásky.
Jej nutnou podmienkou je **prejav slobodnej vôle človeka darovaním sa druhej osobe v láske**.

Vytvorenie novej kvality je teda zmena kvalitatívna, nie iba kvantitatívna. Úspešnosť závisí od kvality (stupňa lásky) vlozenej oboma partnermi:

- * **obaja** vkladajú iba **žiadostivosť** - spojenie dvoch egoizmov, utilitaristické, konzumné manželstvá, ktoré sa často rozpadajú, pretože nemajú pevný základ - **nevzniká nová kvalita "my"**
- * **jeden** z partnerov vkladá **priazneň**, **druhý** iba **žiadostivosť** - zo začiatku bez problémov, neskôr dochádza k **využívaniu jedného partnera druhým**, čo vedie ku strate dôvery, žiarlivosti motivovanej sebeckosťou
- * **obaja** vkladajú **plnú lásku priazne** -pevný stály zväzok založený na altruistickom vzájomnom darovaní sa. Iba toto je skutočná láska podľa Božieho plánu.

Nie je ľahké nevziať si nič pre seba so svojím telom, so svojím srdcom či umom. Nie je ľahké milovať nezištne. Máme však celý život na to, aby sme si navzájom pomáhali milovať sa .

Je zrejmé, že človek poznačený dedičným hriechom nie je schopný úplne sa vymaniť spod vplyvu egoizmu. Preto ani **nie je schopný čistej lásky priazne - môže sa k nej iba viac alebo menej približovať**.

Človek je povinný snažiť sa dosiahnuť vrchol lásky v nezištnom vzájomnom darovaní sa !

8. INTEGRÁCIA LÁSKY

*"Jediné, čo bude dôležité, až odídeme, budú stopy lásky,
ktoré tu po nás zostanú."
(Albert Schweitzer)*

*"Jeden milujúci človek má silu a schopnosť vykonať všetky dobré diela, ktoré svet potrebuje."
(Mária Wardová)*

Hovorili sme, že podstatou zjednotenia je vytvorenie jednoty po stránke telesnej, citovej i duchovnej. Aby láska medzi mužom a ženou bola skutočne úplná (integrálna, celostná), musí obsahovať súčasne tieto prvky:

- a) **zmyslovosť**
- b) **citovosť**
- c) **duchovné prvky**

A. Zmyslovosť

Žena a muž sa vzájomne zmyslami vnímajú. pričom pociťujú často i určité citové vzrušenie, ktoré možno charakterizovať ako **citové prežívanie určitej hodnoty osoby**, pričom však pod hodnotou nerozumieme iba telo, ale kompletne všetky hodnoty vrátane duchovných. Ide teda o **vzájomnú prít'azlivosť muža a ženy**, ktorá je normálnym javom u každého zdravého človeka.

Zmyslovosť - je **spontánne vzrušenie človeka zamerané iba na telo ako možný predmet užívania**. Každý človek je viac alebo menej poznačený zmyslovosťou, ktorá sama osebe **nie je zlá**, ak sa rozumom a vôľou udržuje v určitých hraniciach. Je dobrá, ak zodpovedá zmyslu stvorenia a stojí v službe lásky. Teda zmyslová radosť a rozkoš s milovaným partnerom v manželstve nie je iba "dovolená", ale priamo **patrí k manželskej láske**.

Zlá je len chlipná, dychtivá žiadostivosť izolovaná od lásky, ktorá iných používa ako prostriedok na vlastné uspokojenie.

**Podľa stvoriteľského plánu má zmyslovosť svoje miesto
i b a v m a n ž e l s t v e !**

Zvieratá majú tzv. čistú zmyslovosť, pretože ju nemôžu zamerať konzumne (nemajú slobodnú vôľu, iba pud). Čo je teda prirodzené u zvierat, je u človeka neprirodzené! Všetky snahy o obnažovanie a voľný sex s odvolaním sa na prírodu a živočíšny pôvod človeka sú iba **zdôvodňovaním slabej vôle a zvrátenej morálky človeka**.

Samotná zmyslovosť je úplne slepá (spontánna), zameraná iba na sexuálnu hodnotu tela. Preto **nemôže byť láskou, iba určitým materiálom pre ňu**. Keďže je spontánna, znamená to, že nastáva bez zapojenia vôle. Vôľa a rozum sa zapájajú až následne - a to súhlasom alebo nesúhlasom. Až na základe slobodného rozhodnutia môžeme hovoriť o hriechu (ak s niečím nesúhlasím, nemôže to byť pre mňa hriechom).

Podstata hriechu v tejto oblasti spočíva v tom, že vôľa pripustí **dezintegráciu lásky vo vzťahu muža a ženy** - prevládnutie iba rozkoše a príjemnosti. Hriechom nemusí byť iba skutok (vonkajší hriech), ale i úmysel, myšlienka (vnútorný hriech). V tomto duchu treba chápať vetu: *"Každý, kto žiadostivým pohľadom pozrie na ženu, už s ňou scudzoložil vo svojom srdci."*

Hriešnosť človeka (zodpovednosť za hriech) ovplyvňujú dva dôležité faktory:

- * každý človek má inú **citlivosť na zmyslové podnety** (niekto musí viac bojovať o svoju čistotu, iný menej, no

každý má schopnosť ovládnuť sa!

- * každý človek má rôznu úroveň ovládania sa - **pevná vôľa** (dá sa cieľavedome ovplyvniť, ak si ju človek trénuje od malička, aby zvládol i náročné situácie)

Možno povedať, že zmyslovosť do určitej miery prekáža človeku v prežívaní krásna. Napr. málokto dokáže v dôsledku dedičného hriechu pozerat' na nahé ľudské telo iba ako na krásu bez akejkoľvek zmyslovosti.

V súčasnej dobe vládne i medzi kresťanmi veľká nejednotnosť v posudzovaní hraníc hriechu. V oblasti vzťahu muža a ženy a ich pohlavnosti prevláda laxný prístup (takmer nič dnes nie je hriechom, všetko je normálne). Sú však i časté prípady škrupulozity, ktoré treba mať na zreteli z hľadiska pohoršenia iných.

Okrem objektívneho učenia Cirkvi hrá mimoriadne dôležitú úlohu **svedomie človeka** formované správnym poznaním.

B. Citovosť

Citovosť na rozdiel od zmyslovosti vyjadruje prežívanie hodnoty osoby, ktorou nie je iba telo, ale celá osoba druhého pohlavia. Spomínanú hodnotu možno najlepšie priblížiť slovami **mužskosť a ženskosť**, ktoré však majú omnoho širší význam než iba sexualitu. Je to **vzájomná príťažlivosť a náklonnosť**, ktorú Boh vložil do človeka, keď stvoril muža a ženu.

Citovosť nemá tendenciu k užívaniu, teda nevyznačuje sa egoistickým charakterom. I tu sa opäť stretávame s odlišnosťou prežívanie u mužov a u žien. Ako sa **zmyslovosť prejavuje viac u mužov, citovosť je dominujúca u žien**.

Pre citovú lásku je **najmä u mladých ľudí** charakteristická **idealizácia partnera**. Mladý človek je náchylný vidieť u svojho partnera iba samé kladý, pričom často na vlastnú škodu prehliada i vážne chyby a nedostatky.

Láska postavená iba na báze citu má svoje **nedostatky**:

- * je subjektívna, uzatvorená do seba, neprijíma rady
- * je nestála, často sa mení na nenávisť a odpor (spoznanie rozdielu medzi ideálom a skutočnosťou)

Na druhej strane má citová láska **pozitívny vplyv na život človeka**:

- * ovplyvňuje fantáziu, tvorivosť, správanie človeka nielen voči partnerovi ale i voči okoliu
- * je inšpiráciou ku vytvoreniu veľkých diel hudby, literatúry, výtvarného umenia

Pre lásku, ktorá má trvať po celý život, však samotný citový základ nestačí. Napriek tomu hrá **dôležitú úlohu vo vzťahu muža a ženy**.

Citové vzplanutie pomáha mladým ľuďom prekonať počiatočné ťažkosti a problémy. Bez neho by boli ľudia ochudobnení o krásne obdobie svojho života - zaľúbenosť. To však neznamená, že v neskoršom období manželstva už citovosť nemá zmysel. Sú známe mnohé prípady starších manželov, kde práve bohatý citový život nesmierne obohacuje ich vzájomný vzťah i v dôchodkovom veku.

C. Duchovné prvky

Duchovné prvky robia lásku človeka **skutočne ľudskou láskou**, teda dopĺňajú to, čo chýba zmyslovosti a citovosti. Sú to:

- * **pravda** - je skutočné objektívne poznanie druhej osoby, ktoré sa dosahuje zapojením **rozumu**
- * **sloboda** - je dobrovoľný prejav ľudskej **vôle**, teda akékoľvek **donucovanie a láska sa vylučujú !**

Keď hovoríme o neslobode, máme väčšinou na mysli nedostatok **vonkajšej slobody**, to znamená obmedzenie zo strany druhých - nútenie k sobášu, únos... Vážnejšou prekážkou skutočnej lásky je **vnútorná nesloboda**, ktorú si môže obmedziť iba **človek sám**, napr. ak sa stane otrokom zmyselnosti, citovosti, hriechu...

Integrácia (úplnosť) lásky vyžaduje vyváženú súhru všetkých troch jej prvkov - zmyslovosti, citovosti i duchovných prvkov.
Iba takáto láska je schopná byť základom pevného zväzku muža a ženy v manželstve.

9. ŽIVOTNÉ POVOLANIE ČLOVEKA

*"Láska je to, čo je na svete najsilnejšie, napriek tomu si nedokážeme predstaviť nič pokornejšie."
(Mahatma Gándhí)*

*"Milovať znamená konať tak, aby ten druhý pochopil,
že je krásny a jedinečný."
(Jean Vanier)*

Povoláním rozumieme schopnosť a sklon k plneniu nejakých úloh, vykonávaniu obetavej činnosti v zamestnaní pre dobro ľudí (lekár učiteľ...) alebo voľbe stavu z nejakej vnútornej potreby (kňazský alebo rehoľný stav alebo manželstvo). Musíme však povedať, že už

SAMOTNÝ ĽUDSKÝ ŽIVOT JE POVOLANÍM
BOH POVOLÁVA ČLOVEKA K LÁSKE !

Kresťanstvo pozná dva spôsoby realizácie tohto povolania k láske - manželstvo a panenstvo.

*"Tieto dve skutočnosti sa nedajú oddeliť:
Ak chýba úcta k manželstvu, nemôže jestvovať ani panenstvo
zasvätené Bohu.
A ak sa ľudská sexualita nepokladá za veľkú, Stvoriteľom
darovanú hodnotu, stráca všetku silu aj zrieknutie sa jej
pre Božie kráľovstvo."*

(Familiaris Consortio)

Boh dáva každému človeku určité schopnosti, záľuby, milosti,
ktorými mu naznačuje úlohy a smer životnej cesty

- život kňazský a rehoľný, resp. iné formy zasväteného života
- život osamote
- život rodinný.

Na každej z týchto ciest má človek obetavo slúžiť
svoje povolanie k láske k Bohu i ľuďom.

*"Ľudský život dosahuje plnosť vtedy, keď sa stáva sebadarováním: darovaním, ktoré sa môže uskutočniť v manželstve,
v zasvätenom panenstve, v zasvätení sa bližným na základe nejakého ideálu či zvolením si služobného kňazstva.
Rodičia skutočne poslúžia životu svojich detí, ak im pomôžu urobiť
z ich života dar, pričom budú zohľadňovať ich uváženú voľbu vykonávať
s radosťou každé povolanie."*

(Ján Pavol II.)

Snubná láska tvorí vrchol ľudskej lásky. Spočíva v bezvýhradnom darovaní svojej vlastnej osoby, svojho "ja".

Môže sa však osoba darovať inej osobe?

- a) z **fyzického** hľadiska jednoznačne platí, že **osoba je neodovzdateľná druhému**, a teda nemôže byť cudzím vlastníctvom (ako napr. v otroctve).

b) z hľadiska **lásky** sa môže **osoba darovať inej bez toho, aby stratila svoju dôstojnosť, neodovzdateľnosť a neodstupnosť.**

Túto dvojakosť možno vysvetliť podobne ako rozdávanie hmotného a nehmotného majetku. Ak darujem niekomu časť svojho **hmotného majetku**, je jasné, že ju **stratím a zostane mi menej**. Ak však darujem **duchovnú hodnotu, nestrácam nič**, skôr naopak **obohacujem i seba samého**.

Vo význame lásky sa osoba môže darovať

- a) **Bohu** - kňazstvo, rehoľa iná forma zasväteného života
- b) **inej osobe** - v manželstve

Takýmto darovaním sa moje "ja" nezaniká, práve naopak,
naplno sa rozvíja a obohacuje.
Darovanie seba samého je najplnšia a najdokonalejšia
forma lásky.

Darovanie sa v snubnej láske musí byť **bezpodmienečné a úplné**, teda iba jednému a na celý život. Zo svojej podstaty **vylučuje bigamiu, polygamiu, manželstvo zasvätených osôb**.

Určitou formou darovania sa ľudom je i služba lekára, učiteľa - no tu nejde o snubnú lásku v zmysle úplného darovania sa jednej osobe.

Dar má zmysel iba vtedy, ak je **prijatý**:

- * Pri zasvätení Bohu máme istotu, že Boh náš dar prijme.
Veď platí: "Nie vy ste si mňa vyvolili, ale ja vás."
- * Pri darovaní sa partnerovi je zárukou prijatia vzájomnosť.

Teraz sa bližšie zastavíme pri **povolani do manželstva**.

"Preto opustí muž svojho otca i svoju matku a prilne k svojej manželke a budú jedno telo."

(Gn 2,24)

Povolanie do manželstva je skryté v samotnom človečenstve a vybavení ľudskej prirodzenosti, skrze ktorú je schopný tvoriť spoločenstvo - manželské i rodinné.

Boh obdaril muža a ženu vzájomnou príťažlivosťou a pohlavnosťou. Prečo však možno využiť tieto dary až po úplnom darovaní sa v manželstve?

Cirkev napriek veľkému odporu a kritike neustále vyhlasuje:

Až plné darovanie sa v snubnej láske v manželstve
oprávňuje i k telesnému oddaniu partnerov.

Predmanželská pohlavná zdržanlivosť je previerkou vnútornej sily, vyjadruje hĺbku vzťahu, lásky a úcty k partnerovi. Sexuálne spolužitie pred manželstvom neoveruje lásku (dokáž, že ma máš rada), je naopak prejavom sebalásky (budem ťa mať rád, iba ak sa mi oddáš). Partnerovi ide o uspokojenie jeho žiadostivosti a žena mu má pri tom slúžiť iba ako objekt. Môžeme tam hovoriť o skutočnej láske?

Mylná teória je i overovanie pohlavnej zhody pred manželstvom. Pohlavná zhoda závisí predovšetkým od vzájomných vzťahov medzi partnermi. Ak príde k narušeniu citového vzťahu, spravidla dochádza i k narušeniu harmónie v intímnom živote.

Človeka nemožno "vyskúšať" (ako šaty v obchode) bez toho, aby sme ho neponížili!

K čomu vlastne povoláva Boh muža a ženu v manželstve?

a) k vytváraníu spoločenstva

Vplyvom pohlavnosti vznikajú odlišné črty muža a ženy, z čoho vyplýva snaha o vzájomné doplnenie, obohacovanie svojej osoby vlastnosťami opačného pohlavia a naopak. Táto potreba prirodzene vedie ľudí do manželstva. Človek opúšťa svoju rodinu a spája sa s niekým iným opačného pohlavia, aby **s ním vytvoril jednotu - spoločenstvo**. Boh teda povoláva muža a ženu k tvorbe **spoločenstva osôb, spoločenstva lásky v manželstve**.

b) ku spolupráci na stvoriteľskom diele

Boh zároveň vyzýva človeka ku spolupráci - **dáva mu účasť na svojej stvoriteľskej moci**: "...plodte a množte sa a naplňte zem!" () Rodičia sa tak stávajú spolupracovníkmi lásky Boha Stvoriteľa - v tom spočíva ich veľká dôstojnosť.

c) k výchove detí

Pokračovaním tohto povolania je zodpovedná výchova - spolupráca s Bohom na rozvíjaní darov a rodení sa kresťanskej osobnosti dieťaťa.

d) k apoštolátu

Manželské povolanie je tiež povolaním k apoštolátu. Je to apoštolát rodinného života - svätosť, vernosť, láska a nábožnosť rodiny, vzor kresťanského otca a matky.

10. VÝBER MANŽELSKÉHO PARTNERA

*"Kto miluje, vidí milovanú bytosť takú,
aká vyšla zo stvoriteľským rúk Božích."
(Edith Steinová)*

*"Rovnakou mierou, akou v tebe rastie láska, rastie i tvoja krása,
pretože láska je krásou duše."
(sv. Augustín)*

Každý človek hľadá v svojom partnerovi "veľkú lásku". Zamyslime sa teda najprv, kde sa vlastne láska v človeku berie. Má ju v seba od narodenia alebo ju získava výchovou?

Láska medzi mužom a ženou je stvorená Bohom a daná človeku ako schopnosť.

ČLOVEK JE SCHOPNÝ NAUČIŤ SA MILOVAŤ.

Teda láska si vyžaduje **starostlivú a zodpovednú výchovu**. Pri pohľade na tri roviny lásky je zrejmé, že

- * v **telesnej** rovine ide o spontánny prejav pudu, ktorý sa prejavuje u každého zdravého človeka. Nevyžaduje zvláštnu výchovu, skôr **ovládanie**.
- * v **psychickej** rovine - citová vyspelosť človeka je do značnej miery ovplyvnená výchovou a vzťahmi v rodine.
- * v **duchovnej** rovine je zodpovedná výchova najdôležitejšia. Dar nezištnej lásky zakódovaný do dieťaťa musia rodičia **cieľavedome rozvíjať**. Neskôr tu zohráva veľkú úlohu **sebavýchova zameraná na potlačanie egoizmu**.

Výchova človeka k zodpovednej láske prebieha vlastne po celý život – v rodine, v škole, v spoločnosti, ba i v manželstve.

Sobáš nie je koniec ale začiatok procesu výchovy manželskej lásky, ktorý trvá až do smrti!

Ako si teda vybrať životného partnera, aké kritériá zvoliť, ak chceme konať naozaj zodpovedne? V prvom rade si treba uvedomiť, že **láska nie je spontánny citový alebo dokonca pudový prejav**, ale vyžaduje plnú zodpovednosť - je teda **vecou vôle!**

Zodpovednosť za lásku muža a ženy je vlastne zodpovednosťou za osobu:

* **Zodpovednosť za seba samého**

- Ak sa chcem stať pre niekoho darom, musím si uvedomiť, či je moja láska už **dost' zrelá a hlboká**.
- Ak idem niečo darovať, musí to byť **to najlepšie, čo mám**, aby som druhého obohatil.
- Ak som plný egoizmu, ktorý nedokážem ovládať, ak som sústredený iba sám na seba, **nie som dost' zrelý pre lásku!**

**Skutočným dôkazom lásky je to, že sa dokážem plne darovať,
teda bez výhrad a podmienok.**

* **Zodpovednosť za partnera**

- Ak má byť láska vzájomná, musím si uvedomiť, že partner mi **v dôvere daruje to najcennejšie, čo má - seba samého.**
Som hodný jeho lásky?
- Ak sa mi plne daruje, **nesklamem jeho dôveru?**

Zodpovednosť človeka sa teda netýka iba dávania, ale aj **prijímania lásky**. Vidíme, že zodpovednosť za lásku hrá veľkú úlohu pri výbere partnera. Vzhľadom na nerozlučnosť manželstva ide o jedno z najdôležitejších rozhodnutí v živote človeka.

Aké sú teda základné **kritériá výberu** - opäť v troch rovinách

*** telesnej**

Hoci ide o najnižšiu stránku človeka, telesná príťažlivosť hrá dôležitú rolu pri výbere - estetické kritériá, splnenie vlastných predstáv o ideále ženskosti a mužskosti, zmyslová príťažlivosť. Dôležitý je i zdravotný stav. **Ak sa však kladie príliš veľký dôraz na telo, veľmi to sťažuje objektívny výber partnera.** Neovládajúca zmyslovosť prehlasuje psychickú a duchovnú stránku výberu.

*** psychickej**

Nevyhnutným predpokladom manželskej harmónie je poznanie a rešpektovanie povahy, temperamentu, správania partnera, jeho psychické danosti, schopnosť znášať a riešiť záťažové situácie a podobne. **Práve táto oblasť počas obdobia zamilovanosti podlieha najviac idealizácii a prehliadaniu nedostatkov partnera.**

*** duchovnej**

Táto oblasť je pri výbere najčastejšie podceňovaná a zanedbávaná, hoci predstavuje jej **najdôležitejšiu zložku**. Práve ona je vyjadrením **skutočnej hodnoty osoby**, ktorá spočíva v schopnosti darovať sa, obetovať sa, prijať partnera takého, aký je, teda aj s jeho chybami. Veľmi dôležité pre budúcu jednotu je poznať **svetonázor partnera, jeho hierarchiu hodnôt, vzťah k práci, majetku, kariére...**

Na záver možno povedať iba toto:

Všetky tri roviny výberu sú dôležité, musia však byť v súlade s poriadkom ľudskej prirodzenosti.

Uvedené otázky a kritériá nemôžu slúžiť ako univerzálny návod na výber partnera. Každý vzťah je originálny, jedinečný a neopakovateľný. Je potrebné konať **podľa svedomia** a objektivizovať si svoje názory **dialógom s ľuďmi, ktorým dôverujeme.** Pre veriaceho človeka je veľmi dôležitý i **rozhovor s Bohom v modlitbe.**

Zodpovedným výberom partnera možno znížiť riziko omylu a sklamaní na minimum, no správnosť výberu overí najmä čas a prekážky v živote manželov!

Rizikové faktory pri voľbe manželského partnera

Spomenieme si aspoň tie, ktoré predstavujú najväčšie riziko:

* **alkoholizmus** - vybrať si za životného partnera alkoholika je veľmi zlým predpokladom pre vytvorenie harmonického manželstva. Alkoholik nie je slobodným človekom, lebo je závislý od alkoholu a všetko podriaďuje tejto závislosti. Spolužitie s ním je preto veľmi ťažké.

* **promiskuita** - striedanie partnerov. Ak niekto pred manželstvom vystriedal viacero sexuálnych partnerov, ťažko bude vedieť dodržiavať manželskú vernosť. Svojím konaním dokazuje, že je ovládaný pudom a egoizmom. Teda je človekom, na ktorého sa nedá spoľahnúť.

* **žiarlivosť** - chorobná žiarlivosť je sprevádzaná neustálym podozrievaním, výčitkami, často až hrubosťou voči partnerovi. Manželský život s takýmto človekom býva doslova neznesiteľný. Chorobne žiarlivý človek nedokáže prijať žiadne rozumné argumenty.

* **asociálnosť** - asociálny človek nie je schopný rešpektovať spoločenské normy. Dokáže opustiť rodinu, vyhýbať sa práci, neplatiť na deti.

* **drogová závislosť** - takýto človek je úplne nevhodným partnerom pre manželstvo. Nedokáže zvládnuť ani sám seba a svoj život, nieto ešte starať sa o deti a vytvárať jednotu s manželským partnerom.

* **egoizmus** - egoistický človek neuznáva nikoho okrem seba, všetkých ostatných ponižuje a podceňuje. Partnera chápe ako svoje vlastníctvo, a tým ho degraduje iba na vec.

* **rozdielna hodnotová orientácia** - ak sú názory na dôležité veci diametrálne odlišné, je nemožné vytvoriť harmonické manželstvo a jednotu v dvojici.

* **rozdielna náboženská orientácia** problémy nastávajú vo vzájomných vzťahoch, ale najmä v názoroch na výchovu detí.

Veľmi nebezpečné sú tu deštruktívne sekty!

Ďalšie riziká pre manželstvo predstavujú:

- rôzna rasa, kultúra, zvyky
- rozdielna úroveň intelektu, vzdelania
- rozdielne rodinné prostredie
- predmanželský intímny život
- sobáš z dôvodu ťarchavosti
- partnerovo dieťa

Každé manželstvo nesie v sebe problémy a určité riziká.
Nikdy nenájdeme ideálneho partnera.
Dôležité je zodpovedne zvážiť, či dokážeme riziká znížiť na minimum
a spolu prekonať prekážky.
Ak urobíme my všetko podľa svojho svedomia, Boh nám iste dá
milosť dobrého partnera i šťastného manželstva.

"Ak si sa oženil so svojim snom, konal si ako chlapec.

Pripíš vinu len sebe a neobviňuj partnera, že nie je taký, akého si si ho predstavoval.

Ak si sklamaný a zotrvaš vo svojom sklamaní, nevoľky to dáš najavo, a ak to dáš najavo, oddiališ druhého trochu viac od seba, pretože ten druhý - ak sa má zblížiť - potrebuje dôveru.

Tvoje sťažnosti sú prekážkami, ktoré oddeľujú, zatiaľ, čo by bolo treba spájať.

Nikdy nie je neskoro zobrať si napokon toho, ktorý s tebou žije. Treba sa len rozhodnúť.

Nemôžeš vytvoriť manželstvo troch - tvoj manžel, ty a tvoj sen.

Ak sa chceš vážne oženiť, rozveď sa so svojim snom."

(Michel Quoist)

11. OSOBA A ČISTOTA

Pojem morálna čistota osoby sa v dnešnom svete často považuje za nemoderný a je terčom posmechu. Zdá sa, akoby čistota stratila svoje dobré meno, svoju hodnotu. Rozhovory o čistote vzbudzujú u mnohých ľudí pohrdavý úsmev, panenstvo je predmetom posmechu a považuje sa takmer za menejcennosť.

Napriek tomu sa i dnes u rozumných ľudí ozývajú stále častejšie hlasy za "rehabilitáciu čistoty" ako jednej z čností. Aj v histórii môžeme vidieť snahy o dokonalosť. Už starogrécki filozofi zavrhlí hedonizmus a propagovali čnostný život ako jediný hodný skutočného človeka (Sokrates, Platon, Aristoteles). Na vrchole scholastiky sv. Tomáš Akvinský prevzal ich systém kardinálnych čností, ktorých súčasťou je i **miernosť** definovaná ako **usmerňovanie pôžitkov zmyslov vrátane pohlavnosti**.

Čistota je teda ako čnosť **súčasťou miernosti**. Miernosť a v nej zahrnutá čistota vyžaduje od človeka pevnú vôľu, sebaovládanie, čo je často mimoriadne ťažké a vyžaduje doslova hrdinstvo. Preto mnohí ľudia odmietajú takýto spôsob života a v snahe ospravedlniť svoju slabosť vyhlasujú čnosti za niečo zbytočné. Svätý Tomáš Akvinský na túto tému povedal:

"Lenivosť je smútok plynúci z toho, že dobro je ťažké."

Dnešný človek sa odmieta hanbiť za svoju slabosť, a preto si vytvára rôzne falošné teórie, kde príjemnosť stavia vyššie než dobro. Príkladom takéhoto falošného obrazu sú i tieto postoje, s ktorými sa bežne vo svete stretávame:

* Čistota je pre človeka nemožná. Každý, kto sa o ňu snaží a hlása ju, stáva sa pokrytcom. Ide tu o jednoduché vyjadrenie zásady - podľa seba súdim teba. Pretože ja nedokážem žiť čistým životom, som presvedčený, že to nedokáže nikto.

* Čistota je neprirodzený zásah do prirodzenosti človeka, obmedzuje jeho osobnú slobodu. Ak chápeme človeka iba ako živočíšnu prirodzenosť ovládanú úplne pudom a slobodu ako anarchiu - tak je to pravda. V skutočnosti však pravú slobodu človeka ničí práve nečistota a vášne, ktoré ho oberajú o slobodné uvažovanie a robia ho závislým.

* Prehnaná čistota škodí psychike a zdraviu človeka.

Táto obava je neopodstatnená. Nie zdržanlivosť a čistota škodí zdraviu, ale práve predčasná pohlavná skúsenosť, striedanie partnerov narušujú psychické i telesné zdravie mladého človeka, a tak vplývajú negatívne na celú osobnosť i budúci vzťah v manželstve.

* Čistota prekáža skutočnej láske.

Práve naopak. Čistota je podmienkou skutočnej lásky. Ak sa celá láska redukuje iba na telo a sex, potom je to len utilitaristické zachádzanie s partnerom motivované vlastným egoizmom - a nie prejav skutočnej lásky.

**Všetky tieto názory spôsobujú dezintegráciu lásky.
Nemôže teda byť láskou to, čo vedie k jej opaku!**

Aké sú vlastne funkcie čnosti čistoty?

- * **oslobodzuje od všetkého, čo znečisťuje človeka, čo nemá "krytie" v pravdivej láske**
- * **reguluje správny vzťah medzi zmyslovosťou, citovosťou a duchovnou láskou, teda podporuje integráciu lásky**

S touto témou veľmi úzko súvisí problém **predmanželskej zdržanlivosti** a problém **panenstva a panictva**.

Predmanželská pohlavná zdržanlivosť neochudobňuje partnerský vzťah chlapca a dievčaťa, ale práve naopak, posúva ho na kvalitatívne vyššiu úroveň, pretože je prejavom **vzájomnej úcty**, trpezlivosti, ohľaduplnosti a rovnoprávnosti oboch partnerov. Ovládanie pohlavného pudu je **potrebnou školou vôle, sebavýchovy** a prípravy na zachovanie manželskej vernosti, je prejavom osobnej sily a spoľahlivosti.

Dvojice, ktoré zvládli predmanželskú zdržanlivosť, majú oveľa väčšie predpoklady na šťastné, harmonické a stabilné manželstvo ako dvojice, ktoré to nezvládli.

Panenstvo a panictvo čiže zachovanie pohlavnej abstinencie u dievčaťa či chlapca až do manželstva je dnes považované za prežitok minulosti. U zdravo zmýšľajúcich mladých ľudí sa umelo vytvára pocit hanby za to, že ešte nemajú pohlavné skúsenosti. Napriek tomu panenstvo a panictvo je výsledkom **silnej vôle a zodpovedného postoja mladého človeka k životu a manželstvu**. Je iste najväčším darom pri vstupe do manželstva, a k si partneri navzájom odovzdajú svoje panenstvo a panictvo.

Čnosť čistoty - môžeme charakterizovať ako **stálu pohotovosť** zabezpečujúcu **ovládnutie žiadostivosti**. Ľudská vôľa musí byť vždy pripravená zvládnuť nápor žiadostivosti tela a očí.

Iba vtedy je možné zvládnuť účinne žiadostivosť, ak som dopredu pripravený, teda v pohotovosti. Niekedy sa totiž nedá zabrániť tomu, aby sa zmyslami dostal do človeka nejaký podnet, no **vždy** je možné hneď v začiatku ho ovládnuť vôľou.

Čnosť čistoty má **pozitívny charakter!** Nie je teda zákazom, potlačením sexuality pod hrozbou trestu (hriechu). Takto by sa iba zatlačila do podvedomia, odkiaľ môže kedykoľvek prepuknúť. Práve naopak, svojim pozitívnym charakterom napomáha potvrdeniu hodnoty a dôstojnosti osoby a skutočnej láske:

Žijem čistým životom nie preto, že musím alebo preto,
že sa bojím trestu, ale preto, že **CHCEM** tak žiť,
lebo viem, že je to správne !

Toto je jediný správny motív čistého života, pretože vychádza z dôstojnosti človeka (chcem - vôľa, viem - rozum).

Pocit obmedzovania tak charakteristický pre mladých ľudí, vyplýva z ich nezrelosti, z nedostatočného presvedčenia o správnosti čnostného života. Napríklad čím viac som presvedčený o tom, že pornografia ponizuje človeka, tým menej mi bude vadieť, že iní to "slobodne" pozerajú a ja nie. Necítim to ako ujmu, práve naopak.

Čnosť čistoty rešpektuje **pokorný postoj voči druhej osobe, ľudskému šťastiu**. Aké právo má človek urobiť si z iného nástroj na vlastné uspokojenie, a tým zničiť jeho šťastie, ideály, ba i život?

Dnes sa pohybujeme všetci v prostredí plnom podnetov, ktoré sú v rozpore s čnosťou čistoty. Ako sa brániť, získať určitú odolnosť? **Úplná imunita** v tejto oblasti neexistuje, ale dá sa **získať veľká odolnosť**. V detstve predovšetkým **výchovou**:

* zachovávať v rodine **blahodarné ovzdušie lásky, cti a úcty** k Božím darom, najmä daru života

* pomáhať deťom postupne poznávať **hodnotu sexuality i čistoty** a poučaním, príkladom a modlitbou napomáhať ich rast

* pomáhať deťom pochopiť a objaviť **ich povolanie na manželstvo alebo zasvätené panenstvo** pre Božie kráľovstvo pri zohľadnení ich schopností, náklonností a darov Ducha.

Neskôr je mimoriadne dôležité **vlastné úsilie, tvrdý tréning**. Hrdinskými príkladmi v tomto úsilí boli mnohí svätci, ktorí prekonávali v modlitbe a tvrdej sebadisciplíne i ťažké pokusenia proti čistote.

V medicíne sa získava imunita postupným zvyšovaním dávok baktérií, aby si telo vytvorilo obranné látky. V morálke to neplatí! Odolnosť nezískame neustálym zvyšovaním dávok zla, ale **vyhýbaním príležitostiam**.

V tomto prípade únik nie je zbabelosťou a hanbou,
ale hrdinstvom. Vždy totiž uniknutie pokušeniu
vyžaduje omnoho väčšie úsilie, než sa mu podvoliť.

Podmienkou realizácie čnosti čistoty je dispozícia **sebaovládania**. Je to **vôľové potlačenie toho, čo rozum neuznáva za správne**. Človek nezískava túto schopnosť dedične, ale musí sa k nej dopracovať **tvrdým tréningom**. Po čase zistí, že akékoľvek neovládnutie sa (a nielen v oblasti sexu!) je **vždy na vlastnú škodu**.

BEZ OVLÁDANIA NEMOŽNO ŽIŤ ČISTÝM ŽIVOTOM !

Ovládanie a zdržanlivosť dnes mnohí mylne chápu ako slepé potláčanie hlasu tela a zmyslov. V skutočnosti však ide o **vedomé** odmietanie niečoho na **rozumovom** podklade, je tu teda nutná spolupráca rozumu i vôle. Obe zložky sú potrebné súčasne:

* **Objektivizácia** - rozumové uznanie objektívneho poriadku hodnôt
Čo je pre mňa viac?

* **Ovládnutie** - zapojenie vôle v smere poznanej pravdy

Ak pôsobí iba rozum, ale nemám pevnú vôľu, moje konanie prerastie do neplodného teoretizovania a prázdneho moralizovania. Naopak, ak je zapojená iba vôľa bez rozumového zdôvodnenia, ide o slepú poslušnosť - proces podobný vojenskému drilu.

Zdržanlivosť sa týka nielen zmyslov ale i **citov**. Neovládnuté city totiž môžu veľmi ľahko prerásť do zmyslovosti a straty rozumovej a vôľovej kontroly nad sebou samým. Naopak ovládnuté city napomáhajú čnosti čistoty a predstavujú pre lásku nesmierne obohatenie.

Sv. Tomáš Akvinský napísal, že "vo sfére zmyslovej a citovej je nutnosťou **zodpovedná taktika a diplomacia**, ktorá premieňa potenciálnych nepriateľov na spojencov".

Zmysly a city môžu byť teda v službách človeka, ale môžu ho i zničiť !

Je síce pravda, že človek sa najlepšie učí na vlastných chybách, ale v tomto prípade býva vlastná skúsenosť často veľmi bolestivá s následkami na celý život. Preto **nechcime všetko vyskúšať sami a viac sa spoliehame na životnú múdrosť a skúsenosti starších !**

Stud chápeme ako **potrebu ukrývania nejakej hodnoty osoby**.

Skúsme si analyzovať túto vetu:

* **Osoby** - teda stud je niečo, čo sa týka **iba človeka**. Iba človek pociťuje potrebu ukrývať nejaké hodnoty. Zvíra sa nevie hanbiť, pretože si neuvedomuje hodnotu ani dobro a zlo a už vôbec nemôže mať pocit potreby ukrývať ju. Koná pudovo, nanajvýš je schopný strachu.

* **Nejakej hodnoty** - nehovoríme ešte o dobre a zle. Zvyčajne hovoríme, že človek sa má hanbiť, ak vykoná niečo zlé. Poznáme však i situácie, kedy sa človek hanbí i za dobro, ktoré malo zostať skryté a vyjde najavo.

Zvláštny prípad je **sexuálny stud**, charakterizovaný ako **ukrývanie tých častí tela, ktoré rozhodujú o sexuálnej odlišnosti muža a ženy**.

Prečo človek pociťuje potrebu hanbiť sa za určité časti tela? Ved' Boh stvoril človeka ako dobrého a krásneho. Dôvodom teda nie je to, že by pohlavné orgány samy o sebe boli zlé a nemravné. Boh ich však stvoril s určitým úmyslom a dal človeku i "pravidlá" na ich používanie.

Existujú dva hlavné **dôvody studu**:

* **poriadok prirodzenosti** - sexuálny pud je objektívne prítomný vo vzťahu muža a ženy. Človek je schopný ho zvládnuť iba ak mu postaví **dostatočnú bariéru** a tou je práve stud.

* **dôstojnosť osoby** - mnohí ľudia sa dnes dovolávajú podobnosti človeka a zvierat'a. V skutočnosti však ide o znižovanie dôstojnosti osoby na úroveň zvierat'a. Je psychologicky dokázané, že nahota spôsobuje poníženie človeka (napr. križovanie človeka, prehliadky vo väzniciach...)

Môžeme teda prehlásiť, že nahota je nedostatkom studu a naopak? Sú odôvodnené prípady, kedy je nahota nevyhnutná (napr. lekárske vyšetrenie) a na druhej strane niektoré oblečenie môže viac dráždiť než úplná nahota. Kde sú teda **hranice studu**? Odpoveď nám dá táto definícia:

Stud je snaha o ukrývanie sexuálnych hodnôt natoľko, nakoľko vo vedomí osoby vytvárajú tieto hodnoty možný predmet užitia pre osoby druhého pohlavia.

Stud je teda **vnútorný postoj človeka, ktorým sa bráni aj proti minimálnemu sexuálnemu zneužitiu**. Stud je tiež **opatrnosť človeka, ktorý sa na jednej strane sám nechce stať predmetom zlej, chlipnej žiadostivosti a na druhej strane je taktný, aby nepotrebné nedráždil zmyselnú žiadostivosť iných**.

Stud je teda **zodpovednosťou nielen za seba, ale i za druhých**.

Podľa toho rozoznávame dva druhy studu:

* **ja nemôžem byť pre iných predmetom užitia** (správaním, obliekaním, dráždivými rečami... Tento druh je viac charakteristický pre ženy, ktoré sa neraz vyzývavo obliekajú i správajú.

* **ja nemôžem chápať inú osobu ako predmet užitia** (ani v myšlienkach, zámeroch...) Charakteristické najmä pre mužov, u ktorých je žiadostivosť a zmyslosť spravidla silnejšia než u žien.

Naskytá sa otázka: Platí stud aj pre deti? Ony ešte nemajú vytvorené sexuálne hodnoty (druhotné pohlavné znaky, ktoré sa formujú až v puberte), preto sa nehanbia. Je však dobré už v útlom veku vychovávať dieťa v primeranej miere ku studu.

Manželstvo podľa Božieho plánu oprávňuje muža a ženu k plnému prežívaniu sexuálnych hodnôt. Ako je to teda so studom v manželstve?

Stud je prirodzená ochrana pred užívaním osoby ako predmetu a skutočná láska manželov toto užívanie vylučuje.

Stud v manželskej láske stráca dôvod svojej existencie.
Táto skutočnosť sa nazýva zákon absorpcie studu v láske.

Nesprávne sa tento zákon vysvetľuje slovami, že láska ničí stud. **Stud má svoje miesto i v láske manželov**, ale špecifickým spôsobom. Láska je záležitosťou vnútra muža a ženy, **zjednotenia týchto dvoch osôb** (jedno telo). Normálny zdravý postoj teda prikazuje **ukrývanie prežívania lásky pred očami iných osôb**. Absorpcia studu sa teda týka výlučne iba dvoch manželov. Smerom navonok musí dvojica zachovávať stud.

Dalo by sa povedať, že **nestud** je opakom studu. Vzhľadom na veľkú aktuálnosť tohto problému si ho rozoberieme podrobnejšie.

Samotný **nestud možno chápať ako:**

* **popieranie studu ako takého** - rôzne skupiny "náturistov" chápu stud iba ako výmysel moralistov a tvrdia, že človek ako súčasť prírody sa nemusí hanbiť.

* **spochybňovanie hraníc studu** - rôzne chápanie studu a nestudu.

Kde sú teda hranice studu? Majú objektívny alebo iba subjektívny charakter?

Na chápanie studu vplyvajú tieto faktory:

- **dispozície jednotlivcov** (rôzna citlivosť, dráždivosť, morálka daná výchovou, svetonázor...)
- **rôzne chápanie u mužov a žien** (muži sú spravidla citlivejší než ženy)
- **vonkajšie podmienky** (klíma, spoločenské zvyky...)

HRANICE STUDU VŠAK NIE SÚ RELATÍVNE

Nemôže si ich každý prispôbovať podľa svojej potreby a vkusu!

Dôležitejšie než vymenovať zoznam zákazov a príkazov v tejto oblasti je pochopiť princíp!

Poznáme dva druhy nestudu:

* **nestud tela** - zvýrazňovanie sexuálnych hodnôt na úkor ostatných hodnôt osoby (spôsob obliekania, vyzliekania, vyzývavé správanie...)

* **nestud zážitku** - odmietanie hanbiť sa za také zážitky, v ktorých sa iná osoba ukazuje iba ako predmet užitia (schvaľovanie pornografie, prostitúcie, vzťahu založeného iba na sexe...)

Od zdravého studu je treba výrazne odlíšiť tzv. prudériu.

Prudéria je pretváрка, ktorá spočíva v tom, že osoba navonok ukrýva sexualitu a pohoršuje sa nad každým jej prejavom, ale vo vnútri podľahla užívaniu, hedonizmu.

Na záver preberieme ešte dve témy, ktoré s touto tematikou úzko súvisia a sú veľmi aktuálne - **obliekanie a umenie**.

A. Oblečenie

Ktoré funkcie plní oblečenie?

- zabezpečuje človeku fyzickú pohodu
- ochraňuje jeho cudnosť (stud)

- je znamením sociálnej úrovne človeka

* fyzická pohoda

Každý človek chápe, že oblečenie mu zabezpečuje určité výhody - ochranu pred slnkom, dažďom, chladom a teplom, pred poškodením trými, hmyzom... Táto funkcia však ťažko existuje sama osebe. Len málokto (človek v najväčšej núdzi) si dá na seba hocičo, len aby sa chránil pred chladom. Naopak, snaží sa obliecť si niečo, **čo sa mu páči, čo mu sedí, je elegantné...**

* ochrana cudnosti

Najskôr si povedzme, čo je to cudnosť. Pod cudnosťou chápeme "pocit", ktorý nás nabáda k rozvážnosti, aby sme naše sexuálne posolstvá tomu, kto ku nám neprechováva úctivý a dôverný vzťah, a tak by ich nemusel pochopiť správne. Za sex sa netreba hanbiť, pretože tiež je stvorený Bohom a daný človeku ako dar. **Nemožno ho však oddeľovať od cudnosti!**

Ženy, ktoré sa bez zábran vyzliekajú, sú mužmi zvelebované iba vtedy, keď to nie sú ich ženy. Byť vystavení v nahote nás ponizuje, pretože to degraduje človeka len na sex - chápanie ako vec. **Sex však nie je vec, ktorú vlastníme - cítime, že to sme my sami.** Práve **cudnosť chráni hodnotu sexu.** A oblečenie zasa chráni cudnosť ľudí, ktorí ešte nestratili sebaúctu. V poslednom období máme však dojem, že oblečenie je zhotovené nie preto, aby nás chránilo pred indiskrétnymi pohľadmi, ale preto, aby ich privolávalo - oblečenie príliš odhalené, obtiahnuté, minišaty na ramienkach... Ide pravdepodobne o reakciu na to, že donedávna telo muselo byť čo najviac zahalené. Napokon ako ukazuje história ľudského správania, všetko sa vracia späť na prirodzenú úroveň. A dievčatá "hore bez" na plážach? V histórii ľudstva vidíme, že prsia ukazovali všetkým iba otrokyne určené na prostitúciu či tanec.

Oblečenie nám môže veľa povedať o človeku. Ním dávame najavo, čo si myslíme o svojom tele, či chceme, aby sa nám ľudia pozerali do tváre alebo na inú časť tela.

Ukáž mi, ako sa oblekaš, a ja ti poviem, kto si !

* sociálna úroveň

Posledná úloha oblečenia naznačuje sociálnu úroveň, ktorú osoba zastáva vo vnútri určitej skupiny. Oblečenie nie je určované len peňaženkou, ale i jednotlivé príležitosti vyžadujú primeraný odev - smútok, vojenská kariéra, ples, šport...

Hovoríme o tzv. **funkčnosti oblečenia** : **oblečenie má byť vždy spojené so svojou objektívnou funkciou** (večerné šaty, domáci odev, športový dres, plavky...)

Mnoho ľudí sa dnes snaží ignorovať túto funkčnosť a pýtajú sa: Ale čo je na tom zlé, ak ideme do kostola ako na pláž, ak prídeme na svadbu alebo do divadla v roztrhaných rifliach a vyťahanom tričku?

Čo je na tom zlé, ak niekto počas koncertu neustále nahlas smrká? Je to zlé? Nejde tu o dobro či zlo, ale o **vhodnosť, taktnosť, účelnosť a inteligenciu.** Jedno čínske príslovie hovorí: "inteligentným mozgom netreba veľa nariadení".

"Našou základnou požiadavkou zapísanou vo všetkých bunkách nášho bytia, je požiadavka prežiť, nezomrieť, zachrániť si kožu. Táto požiadavka vychádza z troch primárnych inštinktov, ktoré má každý tvor: obrana, výživa, reprodukcia.

Keď vstúpia do hry tieto "primárne" potreby, všetky "sekundárne" sú zatlačené do úzadia. Ak máš pri hlave priloženú pištoľ, je ti jedno, či máš na obleku flák. Ak ti v bruchu škrieka od hladu, nikto ťa neprinúti, aby si vychutnával poéziu Hviezdoslava. Ak mladá a pekná profesorka vyučuje v "mikrosukni", nebude sa môcť sťažovať, že si žiaci nepamätajú ani dátum svojho narodenia.

Preto sa teda "účelné" osoby dokážu aj bez nesympatických tabuliek a zákazov obliecť na modlitbové zhromaždenie alebo do školy tak, aby nekládli na prvé miesto sexuálne posolstvá, ktoré by v tej situácii neboli vhodné."

(Tonino Lasconi: Tajomná reč tela)

A čo povedať o **móde**, často tak dôležitej pre mladého človeka? Ide tu o **diktatúru priemyslu**, ktorý pozerá iba na zisk a chce, aby sa človek bez rozmyslu riadil iba tým, čo mu nadiktuje (bez ohľadu na to, či je to pekné, vhodné, vkusné zdravé, či sa mu to hodí...). Móda človeka oberá o jeho vlastnú slobodu v rozhodovaní. Stáva sa skutočne otrokom, hoci si myslí, že práve v tom spočíva jeho sloboda!

Móda je veľmi premenlivá. Ak sa niekto urputne riadi módou a nevynechá žiadny výstrelok, často skrýva to najkrajšie, čo má, aby ukázal to, čo je menej pekné. Móda priťahuje pozornosť. Môže sa však stať, že človek priťahuje pohľady na to, čím nie je, a tým vytvára falošný obraz seba samého.

B. Umenie

Dnes sa veľmi často práve umenie prehrešuje voči studu. Jeho úlohou je **zachytávať a odovzdávať iným nejakú časť skutočnosti pri súčasnom splnení troch podmienok** (podľa starogréckeho filozofa Aristotela):

* **pravdivosť**

* **dobro**

* **krása**

Ak čo len jedna z podmienok nie je splnená, **nejde o skutočné umenie**, ale o falošný obraz. Ako je to s mnohými dielami súčasného "umenia"? Sú plné násilia, nezriadeného sexu, ľudskej zloby, nezriedka im chýba dokonca i estetickosť.

A čo možno povedať o stude v umení?

Pri dodržaní spomínaných troch podmienok umenie **môže zobrazovať i ľudské telo a lásku medzi mužom a ženou, dôležitý je však Ú M Y S E L A U T O R A , ktorý dáva svojmu dielu určitú IDEU:**

* Ak zvyrazňuje hodnotu krásy, dobra, lásky - ide o pravé umenie, kde silná idea prevýši i prípadné zobrazenie nahého ľudského tela (napr. stvorenie sveta od Michelangela v Sixtínskej kaplnke vo Vatikáne).

* Ak zvyrazňuje iba hodnotu tela a sexu - ide o falošný obraz skutočnosti, ktorý so skutočným umením nemá nič spoločné (erotické filmy, pornografia...).

13. NEŽNOSŤ A JEJ PREJAVY

Mladý človek pociťuje potrebu nejakým spôsobom prejaviť city, ktoré prežíva vo vzťahu s milovanou osobou. A práve v tejto oblasti sa cíti často nepochopený a obmedzovaný svojím okolím. Povedzme si teda niečo o nežnosti, jej podstate a prejavoch vo všeobecnosti i konkrétne medzi mužom a ženou.

Nežnosť je uvedenie si **spojitosti niekoho alebo niečoho** (zvíra, rastlina) **s nami**. Nebudeme sa teraz zaoberať nežným vzťahom človeka k prírode, zvieratám, ale sústredíme sa na medziľudské vzťahy.

Nežnosť medzi ľuďmi spočíva v dvoch fázach:

* **vcítanie sa do situácie druhého (empatia), prežitie vnútorného stavu jeho duše**

* **obklopenie druhej osoby svojím vlastným citom, signalizovanie našej empatie**

Nežnosť sa medzi ľuďmi prejavuje často spontánne, bez uvedomenia si tohto postupu. Je samozrejmé, že sa nežne správame k deťom, nemocným, svojmu partnerovi...

Ak sa spätne pozrieme na uvedené dva kroky, vidíme že oba sú zamerané na druhého, nie na seba.

Nežnosť má teda už zo svojej podstaty altruistický charakter.

Nežnosť sa prejavuje navonok napríklad formou prítulenia, objatia, pohladenia, bozku... Treba si však uvedomiť, že ochota k prijatiu týchto prejavov **nemusí vždy znamenať vzájomnosť citov!** Teda objatie či bozk môžu byť dobré, ak sú prejavom altruizmu, ale i zlé, ak sú prejavom egoizmu. Často sa s tým môžeme stretnúť najmä u chlapcov, že chápu ochotné prijatie prejavov nežnosti zo strany dievčaťa za opätovanie citov a výzvu k ďalšej aktivite. Preto zvlášť dievča by malo byť v tejto oblasti veľmi zdržanlivé.

Zdržanlivosť má v prejavoch nežnosti funkciu zabrániť ich zneužitiu. Preto i nežnosť a zodpovedné používanie jej prejavov musí byť predmetom výchovy.

Skutočná nežnosť má svoju podstatu vo vnútornom citovom vzťahu

Existuje právo na nežnosť? Mnohí mladí ľudia sa ho dovolávajú a zdôvodňujú ním svoje prejavy lásky, ktoré majú ďaleko od slušnosti, cudnosti a morálky.

Medzi mužom a ženou **mimo manželstva** musí byť **v rovnováhe nežnosť**, ale i určitá **tvrdosť, zásadovosť**. Nezriedka je odmietnutie prehnaného prejavu nežnosti výrazom **skutočnej lásky**.

Často sa kladie na besedách na túto tému otázka: Čo všetko si teda my mladí môžeme navzájom mimo manželstva dovoliť? Kde je hranica, po ktorú môžeme ísť v prejavoch nežnosti?

Morálne odôvodnenie majú iba tie formy nežnosti, ktoré nachádzajú plné dozreté pokrytie v láske. Jedine pravá láska je skutočným dôvodom existencie nežnosti.

Všetky bozky, objatia, držania sa za ruku bez pravej lásky sú falošné. Vidíme dnes mnoho párikov, ktoré sa už na druhý deň po spoznaní bozkávajú a objímajú, no krátko nato sa rozídu. Bozky a objatia v takýchto prípadoch nemajú nič spoločné s nežnosťou.

Hranicou prejavov nežnosti má byť i ohľad na partnera, aby bol zachovaný princíp altruizmu. Ak nepoznám mieru len preto, aby som uspokojil seba, nejde o skutočnú lásku.

V manželstve existuje **právo nežnosť prijímať i dávať**, pretože nežnosť je normálnou súčasťou manželského života, ktorá výrazne napomáha zjednoteniu muža a ženy. Nežnosť je však veľmi citlivou oblasťou vo vzťahu snúbencov pred sobášom. Dochádza ku špecifickému javu:

nežnosť často narastá rýchlejšie než ostatné hodnoty lásky.

Ak sa odstráni zdržanlivosť, nežnosti sa stupňujú, hoci chýba ich krytie v láske, a tým nadobúdajú egoistický charakter.

Túžba by nikdy nemala predbehnúť srdce,
telo nemá vo svojej "reči" povedať viac, ako je pravda.

Na záver je treba ešte raz zdôrazniť, že intímne prejavy nežnosti nepatria na verejnosť, sú záležitosťou dvojice a platí tu v plnej miere všetko, čo sme povedali o stude v manželstve i mimo neho.

Niet opravdivej nežnosti bez zdržanlivosti
- obe pramena v láske, a teda nemôžu pôsobiť proti sebe

Láska je veľkým darom Božím. Musíme si je však chrániť, aby sme ju mohli rozdávať iným. Asi tak, ako to vyjadril Michel Quoist v knihe "Tvojimi očami":

*"Daj, Pane, aby som svetu dával lásku.
Urob, aby cezo mňa a cez tvojich synov
ona prenikla do každého prostredia,
do každej spoločnosti, do všetkých hospodárskych
a politických systémov, zmlúv a nariadení.
Daj, nech láska prenikne do ľudských srdc
a nech nikdy nezabudnem, že zápas o lepší svet
je boj v službách Lásky.
Pomôž mi milovať, Pane,
aby som silu svojej lásky nepremárnil,
aby som čím viac odumieral sebaláske,
a tým viac miloval svojich blížnych,
aby pri mne nikto netrpel a nikto neumieral,
že som mu ukradol lásku,
ktorú potreboval k žitiu."*

(Michel Quoist)

14. POUŽITÁ A ODPORÚČANÁ LITERATÚRA

1. WOJTYLA, K., Lásky a zodpovednosť, (Preklad z poľštiny) Vedecká spoločnosť Katolíckej univerzity v Lubline, Lublin 1960
2. Katechizmus Katolíckej Cirkvi, SSV, Trnava 1998
3. QUOIST, M., Cesta k úspechu, SÚSCM, Rím 1980
4. QUOIST, M., Lásky 15-ročných (pre chlapcov), SÚSCM, Rím 1985
5. QUOIST, M., Lásky ale aká (pre dievčatá), SÚSCM, Rím 1986
6. QUOIST, M., Povídej mi o lásce, Portál, Praha 1994
7. ROZINAJOVÁ, H., XX a XY (láska, sex, manželstvo, rodičovstvo), Osveta, Bratislava 1989
8. ROZINAJOVÁ, H., Etika heterosexuálnych vzťahov, SPN, Bratislava 1989
9. LAUN, A., Lásky a partnerstvo, Serafín, Bratislava 1995
10. LUSCONI, T., Tajomná reč tela, Don Bosco, Bratislava 1998
11. TROBISCHOVÁ, I., Radosť byť ženou, Signum unitatis, Nové Mesto nad Metují 1990
12. CROISANT, J., Kňazstvo ženy, Serafín, Bratislava 1994
13. BENICKÝ, I., Je plod skutočne ľudskou bytosťou? (Publikácia vydaná k Medzinárodnej konferencii o úcte k životu) Michalovce 1993
14. O úcte k životu (Zborník referátov z Medzinárodnej konferencie v roku Prof.ThDr.Hlaváča) Michalovce 1993
15. BAGGIO, A.M., Eros sila lásky, Nové Mesto, Bratislava 1993
16. BRUSIUS, R., Rodičia a morálna mládež v nemorálnych časoch, Transocius, Liptovský Mikuláš 1993
17. FLÄMING, K., Čakáš na lásku?, Alfa Conti, Bratislava 1997
18. BOULAD, H., Dimenze lásky, Karmelitánske nakladateľstvo, Kostelní Vydří 1995
19. ROZINAJOVÁ, H., Základy rodinnej výchovy, SPN, Bratislava 1992
20. Ľudská sexualita - pravda a poslanie (Vydala Pápežská rada pre rodinu) SSV, Trnava 1996
21. Familiaris consortio (Apoštolská exhortácia o rodine) KBS, Lúč, Bratislava 1996
22. Evangelium vitae (Encyklika o ochrane života), SSV, Trnava 1995
23. DOBSON, J., Žena si přeje, aby ji muž rozuměl, Návrat domů, Praha 1998
24. BOŠMANSKÝ, K., Človek vo svetle pastorálnej medicíny a medicínskej etiky, Spišské Podhradie 1996
25. O ľudskej láske (Výchovné smernice Posvätej kongregácie pre katolícku výchovu) SSV, Trnava 1997
26. QUARTANOVA, M., Pravda o vzniku života, Nové Mesto, Bratislava 1993
27. POWELL, J., Prečo mám strach milovať, Dobrá kniha, Trnava 1996
28. PRÍTRSKÁ, S., Úvahy o dare života, Bratislava 1996
29. McDOWELL, J., LEWIS, J., Lásky dať, lásky brať, Advent Orion, Vrútky 1998
30. CIAN, L., Zrodení pre let, Don Bosco, Bratislava 1998
31. JOYEUX, H., Jsme zamilovaní, Portál, Praha 1994
32. Škola života, Vydavateľstvo Michala Vaška, Prešov 1999
33. LEPP, I., Psychoanalýza lásky, Signum unitatis, 1990
34. BALÁŽ, R., ŠTIAVNICKÝ, A., Milovať bez lásky a sexu?, DACO, Bratislava 1997
35. KVASNIČKA, L., Orientácia, SSV, Trnava 1998
36. Demografická situácia na Slovensku (Zborník príspevkov z okrúhleho stola KBS), Bratislava 1997
37. O úcte k životu III. (Zborník z Medzinárodnej konferencie v roku Prof. ThDr. Štefana Hlaváča) Michalovce 1993
38. Miriam, prečo plačeš? (Utrpenie žien po potrate), Nadácia ÁNO životu - matky v núdzi, SSV, Trnava 1998
39. KOREC, J.CH., K manželstvu a rodine, Lúč, Bratislava 1990
40. TONDRA, F., Morálna teológia I., II., Kňazský seminár biskupa Jána Vojtaššáka, Spišské Podhradie 1994
41. SKOBLÍK, J. Přehled křesťanské etiky, Karolinum, Praha 1997
42. PESCHKE, K.H., Křesťanská etika, Vyšehrad, Praha 1999